SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KJINŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 38

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Kardeljeva 31, tel. 24-001

BEOGRAD, UTORAK, 18 SEPTEMBAR 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
8 dinara

JOŽEF DEBRECENI

ORGANIZUJMO DANE KNJIGE

Put knjige od rukopisa do čitaoca je dug i trnovit. Knjiga kao dovršeno delo, misli pisca koje treba da ostanu u sećanju čitaoca, izgled, oprema knjige, njen sadržaj — sve to nije samo umetničko delo već i trgovačka roba, i to vrlo osetljiva roba koja traži da se njome stručno, savesno i vrlo brižljivo rukuje. Ovu istinu koja se tako često pominje, a još češće zaboravlja, treba da imamo na umu kada posmatramo trenutni grafikon prodaje jugoslovenske knjige.

Linija u porastu, koja je pokazivala potražnju jugoslovenske knjige, u poslednje vreme malo je opala. Drugim rečima: danas je teže prodati knjigu nego pre dve-tri godine. Teže i komplikovanije. To je činjenica koju zainteresovani danas već otvoreno naglašavaju, na koju se glasno tuže. Bila bi obmana kada bismo smanjeni promet knjižara tumačili s a m o organizacionim slabostima prodaje knjiga ili s a m o ekonomskim okolnostima. Van diskusije je da i takve okolnosti utiču na rasturanje knjige. Svakako, atmosfera u današnjim našim knjižarama, stručno znanje onih koji rade pored polica sa knjigama, njihovo obrazovanje i njihova sprema (pogotovu u provinciji) u velikoj većini slučajeva nisu na potrebnoj visini. Zato se dešava da u mnogim prodavnicama knjige leže u prašnjavim izlozima, a prodavci se ne trude da za njih zainteresuju publiku. U pravu su oni koji traže da prodavci imaju stručno znanje bibliotekara, a prodavnice da budu lepo uređene. S druge strane, imaju pravo i oni koji traže uzroke ovakvom stanju u ekonomskim razlozima.

Ne može se prećutati da baš onaj deo publike, za koji je knjiga duhovna hrana, danas kupuje manje — i to tek pošto dobro razmisli — više bira, teže se odlučuje i, zbog ograničenih mogućnosti svoga novčanika, sa više prava traži da mu se kupovina olakša i učini pristupačnijom.

Ali postoje i drugi razlozi. Razna starija izdanja leže prašnjava na policama knjižara. To su dela koja se nisu pojavila na tržištu zbog svoje umetničke ili dokumentarne vrednosti, već zbog trenutne potrebe izdavačkih preduzeća. Prošlih godina štampano je kod nas vrlo mnogo knjiga čije su mogućnosti za prodaju već u trenutku izdavanja bile vrlo sumnjive. Izdavačka kalkulacija bila je očigledno pogrešna. Veći deo tih knjiga bila su dela suva i teška po svojoj tematici. Naravno, ovde ne mislim na klasična dela iz društvenih nauka, nego na teško shvatljive spise, na gomile malovrednih komentara i kompendijuma. Mislim na neinteresantne prevode iz beletristike čije izdavanje nije ništa opravdavalo. Danas se ne bi moglo tvrditi da se tada grešilo. Moglo bi se jedino reći da je to bio nužan proces. Pouku smo izvukli i izvlačimo je svakog dana. Može se kazati da se situacija na ovom polju promenila već sada. Izdavači su došli do zaključka da i knjiga koja je pisana lakšim stilom, može biti zanimljiva, može imati vaspitni karakter i doprineti izgradnji socijalističkog društva. Takva dela oni traže u inostranoj literaturi, a to zahtevaju i od domaćih pisaca. Rezultat je već sada dobar a u budućnosti biće još bolji. Izdavač, pisac i čitalac, nezavisno jedan od drugog, sve više uviđaju da ne samo »naučna literatura«, puna teških citata, može da vaspitava, već isto tako i »best seller« (knjiga koja se može prodati u velikom broju primeraka). Štaviše, u većini slučajeva to može samo dobra a zanimljiva knjiga, knjiga koja se traži. Najzad, prvi uslov da jedna knjiga može da utiče jeste da se čita i da izazove interesovanje.

Danas i izdavači i radni kolektivi koji prodaju knjige, sve više obraćaju pažnju prodaji. Pravilno je što traže nove puteve i načine pomoću kojih će produbiti interesovanje kod čitalaca za svoja nova izdanja. Možda ne grešimo kada konstatujemo da na polju naše izdavačke delatnosti doživljavamo renesansu jedne vrlo jednostavne istine. Naši izdavači su došli do novog shvatanja reklame. Nedavno sam saznao sa merodavne strane da će u skoroj budućnosti rukovodioci svih jugoslovenskih izdavačkih preduzeća, na jednom zajedničkom sastanku, govoriti o uspešnijim mogućnostima širenja knjige. S pravom. Jer izreka »Dobrom vinu ne treba etiketa« često je kompromitovana istina; a u odnosu na izdavanje knjiga, pokazala se čak kao štetna neistina. Dobroj knjizi i te kako treba etiketa. Potrebna je ukusna oprema koja će privući kupca; potrebna je razumljiva, lepa reklama u reči i slici. Bez toga teško prolazi i najizvrsnija knjiga. Ukusna reklama i dobro dokumentovana, sa vesna kritika — to je klica iz koje niče stablo uspeha kod publike. Ako se tome doda i prihvatljiva cena, lepa oprema, dobra hartija i čist slog, onda i izdavač može hrabrije da kalkulira sa većim brojem primeraka koji će da osiguraju rentabilnost knjige. Rezultat će biti povećanje broja čitalaca. Ne samo da će stalni čitaoci naći potrebnu svotu za knjigu, nego će se otvoriti »apetit« i drugima (žalim, ali za ovo nemam pogodnijeg izraza).

Ako je tako — a prema mom ubeđenju i iskustvu tako je — onda sve više brige treba posvetiti traženju novih mogućnosti propagande da se prodaja jugoslovenske knjige što bolje organizuje. U tom cilju držim da bi bilo vrlo korisno ako bismo preduzeli i ostvarili jednu akciju koja se u drugim zemljama pokazala kao odlična i celishodna u svakom pogledu: u c e l o j d r ž a v i t r e b a h i t n o o r g a n i z o v a t i D A N E K N J I G E.

Da bih izazvao još veće interesovanje kod zainteresovanih, spomenuću da su u okviru dana knjige izdavači u kapitalističkim zemljama, u godinama najtežih kriza — naprimer tridesetih godina — u zemljama sa manjim brojem stanovništva nego što je naša, uspevali da godišnje prodaju pola miliona knjiga. A to je velika cifra.

Šta su to dani knjige?

Početkom meseca (običaj je da početni dan bude u nedelju) dobrim parolama, plakatama, oglasima u listovima blagovremeno treba objaviti dane knjige. Tih dana u svima većim mestima, sve knjižare treba da postave pred svojim trgovinama provizorne prodavnice (šatre), ukusno ukrašene, u kojima će biti lepo grupisane i pregledno poređane nove knjige koje se nalaze na stovarištu. Za ovu svečanu priliku, knjigama koje slabo idu, treba odrediti posebne, niže — propagandne — cene i to upadljivo istaći.

Da skiciramo svega sa nekoliko rečenica izgled jednog takvog dana knjige. Iza pulta knjižarskih šatra, u vedrom okviru, bogatom bojama plakata i omota knjiga, smeše se prodavci i prodavačice. Ovom prilikom, naročito u šatrama koje će se postaviti na najprometnijim mestima grada, mogu stalnim prodavcima da pomognu i agilni članovi Narodnog fronta, naročito žene. Sigurno da će se svako primiti toga lakog i prijatnog zadatka. U većim šatrama sem toga mogao bi da bude prisutan i poneki pisac koji će da razgovara sa zainteresovanim i sa kupcima, i da se potpisuje na svojim knjigama.

Pogled prolaznika zaustavlja se na neobičnom, zanimljivom šarenilu. Padne mu napamet: »Gle, ovu knjigu sam već davno hteo da pročitam!« Tabla iznad šatre mu saopštava da je tu i sam pisac željenog dela. A kako je interesantna i ona tamo knjiga čija je naslovna strana kao neka montaža! Svakako je dobra i ona. Trebalo bi je kupiti. Da se kupi. I kupuje. Vidite, već je naslagano nekoliko svezaka pred njim na pultu. U međuvremenu porazgovara sa piscem, sa prodavcima. Uz smešak, srdačno, zainteresovano.

Nekoliko minuta kasnije, sa nekoliko knjiga pod miškom (među njima je i jedna sa potpisom pisca) uz prijatan osećaj, kupac nastavlja svoju nedeljnu šetnju ili svoj svakodnevni put. Nije dobio samo knjige nego i uspomenu i doživljaj.

Ne znam odakle bi trebalo da počne zvanična akcija: da li neposredno od izdavača ili od saveznog, eventualno republičkih saveta za nauku i kulturu. Rad i jednih i drugih u svakom slučaju bi trebalo povezati u interesu što većeg uspeha, da bi se dani knjiga u isto vreme organizovali u celoj državi i to što pre dok još traju sunčani jesenji dani. Treba naglasiti jednu prednost ove zamisli koja nije za odbacivanje: činjenicu da organizacija, priprema i izvođenje ove akcije ne traži velike troškove. Za šatre treba nešto dasaka, nekoliko lepih i izrazitih plakata — to je sve. Ostalo već nije stvar novca. Mnogo više od toga potrebni su individualni ukus, spretnost i sposobnost za dekoraciju.

Ponavljam: eksperimenat bi se isplatio. Rezultat bi i u moralnom i u materijalnom pogledu verovatno prevazišao sva očekivanja. Nećemo preterati ako, oslanjajući se na iskustva u inostranstvu, poverujemo da bi tri četvrtine miliona primeraka knjiga našlo širom zemlje kupce za tri dana. A to bi bila vrlo lepa stavka u finansiskim dnevnicima naših izdavača.

GOJKO BANOVIĆ

OD KUBURE DO TOPA

Kalemegdan vri. Jedan narod dolazi, drugi se vraća, vojska klepeće oružjem, deca se penju na tenkove, zvučnici trešte od pesama, »Slobodna Jugoslavija« daje svoje originalne emisije iz onog vremena.

Namrgodiš se, pa sineš od radosti. Studen te spopadne, pa se odmah ushitiš, kao da na sunce izađeš. Tako od ovog do onog dokumenta, od Obznane i onog »Mi, po milosti božjoj...« do one trave što svojim zelenilom na crnoj podlozi označava slobodnu teritoriju u godini 1942.

Korak po korak, drukčije ne vredi proći kroz ovu epohu. Osma je godina kako nad Partijom stražare paragrafi i bajoneti, ali štrajkovi se šire i u masama bunt ključa. U Zagrebu se sudi Titu i njegovim drugovima, »Novosti« javljaju: »Brojni slušatelji su očito poznavali ovu nepopustljivost Brozovoga uvjerenja, jer je kod njegovog ispitivanja vladala u sudnici velika šutnja i pažnja.« Dat je i crtež optuženoga: mršav, s naočarima, u trideset sedmoj godini života.

Politički suton pretapa se u Aleksandrovu šestojanuarsku noć. Tamno je i tužno u našoj zemlji, Petar Živković mamuza narodno konjče po taktu dinastičke palice. Nad kapijom Uprave grada Beograda blista kraljevski grb, a unutra se gomilaju ljudi u prugastim odelima, brojevima označeni. Po zidovima urezani uzvici, među kojima i ovaj »Zbogom drugovi!«

Nacistički krst je već poklopio Evropu od Beča do Pariza. U njegove kandže, niz dlanove Cvetkovića i Mačeka, klizi i Jugoslavija. Tri okrugle testere, tri cirkulara na osovini Berlin—Rim—Tokio zasecaju se u naše telo. Ali u tom trenutku, dok se Cvetkovićeva ruka još nije bila ni ohladila od Ribentropovog stiska, naš čovek ustaje i objavljuje: »Bolje rat nego pakt!«

Valjalo bi znati: kako je Firer izgledao u trenutku kad su ga narodne mase Jugoslavije zveknule tim uzvikom po ušima. Sjavio on čuvene evropske strategе i njihove armije u zarobljeničke žice i već zinuo na ukrajinsku pšenicu, a po beogradskim ulicama gaze se njegove slike kao da je dvesta divizija zauzelo odbranbene pozicije duž jugoslovenskih granica. Crne Firerove čakšire, koje on nije

nameravao da svuče dok ne izvojuje konačnu pobedu, verovatno su se tresle od poskočke jarosti kad je video da Jugoslavija iskače iz Trojnog pakta, u kome je samo jedan dan bila, i da se kostreši na njega i njegovo Proviđenje.

Bombe! Prve su se sručile baš ovde, na ovaj Kalemegdan koji je stolećima primao tuđinsku đulad i granate na svoja stara pleća. Metež, kontradiktorna naređenja, blatni aprilski drumovi i — krvavo crna mrlja kapitulacije na zidu. »Zaključeno je primirje između Kraljevine Jugoslavije i sila osovine. Prvi dan primirja je 18 april od 12 časova... Potpisivanjem Ugovora o primirju jugoslovenska oružana sila ima da kapitulira bezuslovno i odvodi se u ratno zarobljeništvo.« U žice, oružana silo! Dvadeset i dve godine hranili smo te i odevali (devojka se nije mogla bez kaucije udati za oficira), a ti nas ne brani ni dvadeset i dva dana.

Taj isti kapitulantski datum — osamnaesti april nosi i telegram kojim kralj Petar javlja da je sa svojom svitom prispeo u Kairo. Posmatram njegovu crveno-žutu krunu, kao kapu bez glave, njegov kofer i mislim na Karađorđa. Da mu je bilo otkud banuti na aerodrom kad je ovaj njegov potomak uskakao u avion, siguran bi mu rekao: »Kojekude, a ti tako!« I sudio bi mu onako kao svom ocu, drukčije Crni Đorđe ne bi znao.

Sunce greje, ali nije vrućina. Pod nogama povorki koje teku kalemegdanskim stazama škripi šljunak, dacima broja nema. Zvučnici opominju da se ne gaze travnjaci i ne diraju izložbeni predmeti.

Drveni Nemci, drvene im mašinke, ali čovek se nelagodno oseća i među njihovim drvenim figurama. Ukočeni, pod šlemovima, kao da samo čekaju komandu za paljbu u postrojene zatvorenike. Nad njima o konopcima vise i ljuljaju se na povetarcu plakate o našim ljudima kažnjenim smrću, o našim spaljenim selima. Jedan ustaški proglas više moli i politički ubeđuje nego što preti: »Zar nije bolje graditi dalje na onom što postoji i stvarati na tom temelju novo, nego neprestano samo uništavati?«

Logori se pune, gomile leševa rastu. Atmosfera kao na crtežima Danijela Ozme, puna krvi i bolnih likova. Jedna učiteljica s pravom koli sa svojim osnovcima oko sača pod kojim su ustaše pekle jedno četvorogodišnje dete. To je omalen sač, sirotinjski, krpljen i dokrpljivan. Treba ga sačuvati za one koji se bave psihologijom ratnog zločinca koji se s naročitom slašću obračunavao s najmlađima. U pustoj kući, kroz koju su ustaše prošle, naši su jednog jutra zatekli u stalku dete bez glave. U Jasenovcu, Luburić je poklao hiljade mališana ispod Kozare. Poneke je odvajao, nakupio ih tri stotine i počeo učiti da marširaju ustaške koračnice i pevaju ustaške pesme. Hvalio se da od njih stvara dobre ustaše i najzad ih sve poklao ,kao i ostale.

Kroz staklo se vide dva dugačka noža, jedan ustaški, drugi četnički. Čovek kome kuršum udari u glavu umire brzo, bez svesti o onom što se s njim dešava, a kad nekome kama padne na vrat, taj se sporo oprašta sa životom, on vidi svoju krv i čuje kako mu pucketa vratna rskavica. Baš zato su se zločinci služili noževima, a ne radi toga da bi štedeli metke, jer od svojih saveznika, Nemaca i Talijana, oni su sledovali municije koliko im je bilo potrebno.

Svet nagrće, deca se dovikuju po Kalemegdanu. Jedan Sremac izgubio svoje društvo. Okreće se levo i desno, nigde njegovih. Puše se specijalne cigarete posvećene ovoj jubilarnoj izložbi. Vojska puca ćoravom municijom, rafali se sustižu.

S bolom čovek gleda naše prvo ustaničko oružje: gvozdene vile, zarđao nož vezan žicom za štap, pa ona kordunaška kubura. U čijim li je sve rukama ta kubura bila i koliko je buna zapamtila? Gde je prespavala vreme od Prvog do Drugog svetskog rata da bi se, onako stara i nejaka, trgla i ustala u odbranu domovine od neprijatelja kakvog dotle nije videla? Koliko je moralne snage bilo potrebno vojsci koja je prešla put od te kubure, s kojom su još naši stari kuburili, do onih topova zaplenjenih u borbama za Beograd, do onog ratnog broda ispred koga noću žmirkaju kule svetilje? To su pitanja na koja će naša istorija i naša književnost odgovarati.

A ima vatrenog oružja goreg i od kubure. To je ona gvozdena cev zatvorena s jedne strane i u drvo uglavljena, bez obarača, s rupicom pri dnu. Nekad, kao dete, nabijao sam takvu cev barutom ili smrvljenim glavama šibice, kučinama, zemljom i pucao uoči Božića. Zapaljena šibica prinese se ovoj rupici, barut plane i pucanj odjekne kroz selo. Događalo se da barut bukne i šišne kroz onu rupicu bez eksplozije, da me plamen dohvati po licu ili da se sva cev rasprsne. Od tog oružja, koje smo nazivali »cijenom«, deca su bez ruku i očiju ostajala.

Mitraljeski rafali vojnika utkivaju se u opštu impresiju i sliku borbi koju izložba daje. Tenkovi se izvrću, časovnici na paklenim mašinama odbrajaju svoje strašne trenutke, vozovi se u kašu pretvaraju. Čini mi se da onaj ko za vreme rata nije prolazio kroz Pavelićevu državu, koja ustvari nije bila ni Pavelićeva ni država, ne može dovoljno da shvati kako izgleda teritorija išarana stopama partizanskih diverzanata. Po stanicama ćute lokomotive, ćute železničari, sve je strahom i jezom zaliveno. O kretanju vozova niko ništa ne zna, niti ko sme da se za to raspituje. Pođe, naprimer, voz iz Zagreba za Banju Luku, s jednim vagonom napred da lokomotiva ne bi prva naišla na minu. Mili, zastaje, po dva-tri dana ostaje na pojedinim stanicama. Ako se usudi da i noću ide, jedna stanica ispraća ga reflektorskim mlazom,

(Nastavak na četvrtoj strani

Šaptanje noći

Usnih da te je ljubila mati tvoja
očiju tužnih, davna narikača.
Usnih da te je ljubilo duboko more
valovima nestišana plača.

Usnih da te ljube gavrani vrani
sred pustih polja, u svenulim travama.
Ljubavi moja, vrijeme je rastanku:
anđeo tišina bdi za nama!

Vesna PARUN

ZA PROPAGANDU POZORIŠTA

Piše:

Crtež Z. Džumhura

MARKO FOTEZ

Opet počinje jedna pozorišna sezona. Kao i svaki početak, i ovaj obavezuje i budi nadu da će biti bolje, da će se napredovati. Htio bih upozoriti na jedan faktor, koji je u poslednje vrijeme u našem pozorištu gotovo sasvim zapušten: propagandu. Mislim time i na onu svakidašnju pozorišnu reklamu, i na onu propagandu koja kao kronika postaje gradivo za historiju.

Razvoj našeg pozorišnog života poslije oslobođenja bio je vrlo bogat, plodonosan, buran, raznolik i zanimljiv. Nalet novoga i »novoga«, diskusije, rediteljski referati, kontrolne probe, debate, konferencije, traženje putova, borbe mišljenja, kristalizovanje stalnih zasada i otpadanje povremenih »svetinja« — sve je to duboko uzdrmalo naša pozorišta, preoralo ih i zaista obnovilo. A ako se pokušamo staviti u položaj budućeg kroničara: što će on za pedeset godina kad ne bude više savremenika, svega tog zbivanja, naći o tome zapisano? Ništa — ili gotovo ništa!

Pozorišni listovi, glasila pojedinih teatara — ukinuti su, jer je trebalo da se pokrene centralni časopis. Osnovana je čak i redakcija — no časopisa nema. I dok je izdavanje dramskih tekstova vanredno napredovalo, publika ne može nigđe naći podatke o autorima, rediteljima, glumcima, insceniranju, čitavom ovom procesu, kojim se ti tekstovi pretvaraju u predstave, a koji teoretski i praktički sačinjava veliku i interesantnu pozorišnu djelatnost. Pozorišni listovi svakako nisu bili idealni, ali su ipak kakotako fiksirali, registrovali tu djelatnost i njenu problematiku — trebalo ih je redakcijski poboljšati, a ne ukidati. Dovoljno je prelistati godišnjake npr. Gledališkog lista (glasila ljubljanskog pozorišta, koji pametni Slovenci nisu ukinuli), pa da se uvidi kako je bogat materijal propao ukidanjem takvih listova u ostalim pozorištima.

Zagrebačko kazalište obnovilo je tek prošle sezone svoje glasilo, osim toga izašao je i jedan broj »Scene«, reprezentativne kazališne revije, koja zaista može služiti kao primjer. U novosadskoj »Našoj sceni« lijepo se ogleda pozorišni život Vojvodine. I u drugim pozorištima pomaklo se s mrtve točke. A Beograd?

Poslije oslobođenja osnovana su u Beogradu četiri nova pozorišta. Zar pisana kronika njihovih iskustava ne bi služila kao eminentan materijal za historiju naše pozorišne kulture? Jugoslovensko dramsko pozorište izdalo je doduše nekoliko edicija za svoje turneje, no to nipošto nije sve što je kao naše primjerno pozorište trebalo da učini i na tom polju. Zar njegova djelatnost ne vapi barem za stalnim godišnjakom, u kojem bi ostala zabilježena sva njegova traženja, iskustva, rediteljski referati i scenska postignuća? U pomanjkanju tjednih ili premijerskih izdanja, takve almanahe trebalo bi da objavljuju sva naša pozorišta, jer dnevna štampa neke predstave čak ne registruje, a da o kritici u nekim dnevnicima i ne govorim. Pa ne samo dnevna štampa: glavna književna revija Srbije već podugo uopće nema pozorišne rubrike za dramu, ili je ima veoma rijetko. To nije pogubno samo za odgajanje publike, nego i za upućivanje i napredovanje samih pozorišnih ljudi, koji nemaju časopisa u kojem bi raspravljali o svojoj specifičnoj problematici. Gdje su štampani silni govori i referati na našim bezbrojnim velikim i malim pozorišnim konferencijama? A bili bi to divni materijali za budućeg kroničara — i seriozni i šaljivi.

Kad se pomisli na pravu poplavu raznih propagandnih listova i časopisa npr. o športu — nemoguće je povjerovati da je ovom siromaštvu u teatrološkoj literaturi uzrok u pomanjkanju papira, štamparija itd. Možda mu je uzrok i u prezaposlenosti ličnosti, koje kao da su monopolizovale sva »zaduženja po tom sektoru«. O tom se već nekoliko puta pokušalo raspravljati. Ali sve je ostalo po starom.

No problem nije samo u toj vrsti pozorišne propagande. Trebalo bi raspravljati i o onoj ažurnoj svakodnevnoj žurnalističkoj reklami, koja je postulat vremena, životnog tempa i savremene psihoze. Neću ovdje govoriti o reklamnim izlozima, kioscima, decentralizovanju prodaje ulaznica i sl. — htio bih natuknuti samo o načinu tretiranja pozorišnih umjetnika i problema u dnevnoj štampi. Kakvi su kod nas npr. opisi rijetkih fotografija pojedinih scena iz predstava? Nikad tu nije uredno navedeno tko je autor, tko reditelj, tko scenograf, tko glumac, koji je to lik, prizor ili čin, o kom se pozorištu radi i tko je fotografirirao — iako su sve to podaci koji bi trebalo da budu navedeni čak i po zakonu o zaštiti autorskih prava. Često se vidi groplan našeg glumca, a ispod toga nema uopće njegova imena; ili je reproducirana npr. masovna scena iz koje predstave, a uopće ne stoji tko je reditelj i scenograf. U ilustracijama iz stranog umjetničkog života to nikad nije slučaj — i običan čitalac naravno zaključuje da se tamo radi o umjetnicima, a kod nas... tako o nekim »trudbenicima«.

U posljednje vrijeme nikli su mnogi listovi, koji ispunjuju svoje stranice raznoraznim potrebnim i nepotrebnim, stvarnim i senzacionalističkim podacima o stranim umjetnicima. Zar mi nemamo sličnog materijala i kod kuće? Da — ali mi smo se svi kamuflirali nekim »kolektivima«, i dok nigdje ne piše da je npr. filmski kolektiv snimio »Ostrvo Largo«, nego u nekoliko listova čitamo da je to djelo režisera Hjustona i glumaca Bogarta i Robinzona — čije biografije su opširno navedene — naši reditelji, scenografi i glumci ostaju anonimni. U dopisima iz inozemstva (kojih je, na sreću, sve više) pozorišni život npr. Pariza tretira se na način, na koji se nigdje ne piše o našem pozorišnom stvaralaštvu, iako bitnih razlika u samom procesu nema. Zašto se ne bi tako pristupilo i pozorišnom radu kod nas? Koliko bi se tu otkrilo podataka ne samo interesantnih za publiku, nego i korisnih za budućeg kroničara. Zar naši reditelji ne bi znali iznijeti svoje estetske poglede, na kojima zasnivaju svoj rad, nema li i kod nas i te kako »pustolovnih« glumačkih karijera? Ali dok izlaze čitave reportaže o tome da holivudski dom Stjuarta Grendžera i Džin Simons najviše posjećuje par Lorens Olivijer i Vivijen Li — kad se što slično piše o našim umjetnicima? Onda je jasno da u očima publike takvi »holivudski domovi« dobijaju neke astralne oreole, a naše glumce i dalje gledaju kako se sastaju u ćumezima gdje se samo pije i ogovara. U pet naših listova možemo čitati kako je reporter jurio za balerinom Mojrom Širer da mu priča o snimanju »Hofmanovih priča« (o športašima da i ne govorim) — kod nas sigurno ne će nitko intervjuisati našu Miru Sanjinu da čujemo kako je ugasila festivalski oganj u Edinburgu. Toj šutnji dosta su krivi i sami umjetnici ili njihovi predstavnici, koji u raznim misijama putuju u inozemstvo i gotovo nikad ne objave ništa o tim svojim putovanjima.

Tema je neiscrpljiva i teško je završiti. Naročito zbog toga što sve to nije ništa novo i stalno se o tome govori. Trebalo bi samo s riječi preći na djela. Kad pozorišta postanu financijski samostalnija, dobra propaganda bit će im jedan od uvjeta opstanka, a za njeno uspješno provođenje konkurencija će svakako izdvojiti sposobnije, prema onoj: tko zna bolje... Boljom propagandom pozorišta ispunit će se jedna pogubna praznina u savremenoj kronici naše kulture, a jačim aktiviziranjem samih pozorišnih ljudi u toj propagandi dizat će se njihov kulturni nivo. Jer naša pozorišna tradicija i sadašnjica obavezuju nas da njegujemo ne samo pozorišnu propagandu i reklamu, nego i da pređemo na ozbiljnu teatrološku literaturu: da već jednom počnemo izdavati i pozorišne historije, i memoare i biografije, i monografije, i scenografske mape — što jedino priječi potpunu tranzitornost pozorišne umjetnosti i bez čega nema prave pozorišne kulture.

STANISLAV VINAVER

Tragična istorija Kristofera Marloa

Ima nas kojima će tragični, veličanstveni Kristofer Marlo zasvagda zasenjivati i samoga Šekspira, čiji je on prethodnik. Naravno, svima je nama jasno da je Šekspir nekako veći, mudriji i zreliji, da je najveći, najmudriji i najzreliji. I pri svakom upoređenju tekstova, vazda, možemo i moramo da utvrdimo: Šekspir je sve ono što je ikad smislio Marlo, ispevao nekako većma za večnost i za vasionu, nekako »odgovornije«. Šekspir je odgovorni genije. On nekome odgovara. A Marlo je neodgovoran. On ne odgovara i neće da odgovara nikom, pa ni sebi. U svojoj bezumnoj neodgovornosti on kao da nije u stanju da kaže onako konačne reči kao Šekspir. Pa ipak, i danas, ko je jedared strasno zavoleo Marloa, taj i u Šekspiru, kad je nauzvišeniji, nalazi samo preobražene, konstruktivnije motivisane polete Marloa; polete koji su sami sebe pesnički objašnjavali, sticajem okolnosti i nadahnućem momenta. Zato mi uvek smešni izgledaju naučnici koji pronalaze da je taj ovaj, te onaj mudrac ili filozof pisao Šekspirove drame i komedije. Oni zaboravljaju na dramske dokaze, na način kako tragedija dejstvuje. Šekspirova je teatralnost — preobraženi Marlo; duhovna rudača zvana Marlo, sa ti bože znaj koliko šljaka i svakojakih primesa pretopljena je u Šekspirovom kazanu u zvonko zlato vrhovne čovečnosti. I to zlato zvoni, peva i osvaja, to zlato poezije, neodoljivije od svakog zlata opipljivog. A tako šta nikome se i nikad nije dalo odjedared. To se daje tek — kao i u prirodi, kao u hemiji i alhemiji, kao kod plemenitih biljaka i u evolucji čoveka i zveri — u dva, u tri stvaralačka skoka. Bez Marloa bi Šekspir bio svakako veliki i najveći pesnik dramski, ali sasvim neki drugi pisac. Ja u Šekspiru uvek osećam Marloa, usijane ponorne vulkane Marloa, koji na mahove i zaćute — zašto da ne uživamo u lepoti i dražima sveta? — ali koji, u svakom magnovenju, — mogu i da orkanski zagrme lavom i ognjem. Sve predviđamo, a ništa nije do kraja predvidljivo. Hteo bih da objasnim ovaj svoj utisak, ali mi se ništa drugo ne daje osim slike. Hteo bih da objasnim: da su sve reči — nađene i izvađene iz tušta i tma spisa — nešto sporedno :pred vulkanom, i pred preobražajem vulkana.

Ogromna monografija profesora Džona Beklesa[1]) pretstavlja njegovo životno delo; rađena je decenijama; svaki je dokumenat podvrgnut mikroskopskoj analizi. A nije Džon Bekles jedini koji se posvetio Marlou. Njegovo se delo zasniva i na mnogobrojnim tuđim istraživanjima. Njegova bibliografija iznosi preko sto stranica.

Uglavnom, Bekles razbija ukorenjene legende i osvrće se na mišljenja i aluzije savremenika, koje nam, u njegovoj analizi, postaju jasnije.

Marlo je rođen 23 februara 1563/4 kao sin zanatliski (i Šekspirov je otac bio zanatlija: tu ima nešto!), sin obućarski. Studirao je u Kembridžu, postao je visoki najviši intelektualac. Još kao student stupio je u tajne službenike tadašnjeg pustolovnog Intelidžens Servisa, prvoga te vrste; kao mladić osvojio je, na juriš, tadašnje londonsko pozorište, Svi su mu smesta podražavali, kao da se otsada samo tako i može pisati za pozorište, kao da je sva prošlost teatra ništavna! Svi su se njim nadahnjivali (Šekspir, njegov vršnjak, počeo je svoju pozorišnu karijeru docnije, kad je Marlo već poginuo. Naravno, i Šekspir je pod njegovim uticajem). Marlo gine u jednoj opskurnoj krčmi, od ruke najmljenog ubice a svog sadrugara — koji ga je smakao po višoj zapovesti (ledi Velsingem), jer je »isuviše mnogo znao«. To je najverovatnije. Ubica je uskoro oslobođen svake krivice. I, sudski je utvrđeno (što ne izgleda nimalo tačno) da je dotični bio u samoodbrani. Konačno su srušene sve one legende (srušene su još i pre Beklesa, a Bekles daje samo nove podatke) koje znamo iz Hipolita Tena, i tolikih drugih pisaca: da je Marlo, tobože, poginuo u toj krčmi, u svađi oko neke javne žene, itd. Marlo je bio čovek, neobuzdan, pustolov, upleten u mračne i kobne tajne, lične i državne, i njegovo umorstvo je mnogo tajanstvenije no niska i plitka smrt u običnoj pijanci, u društvu podvodača i podvodačica. Istina, takva bi smrt dolikovala Vijonu, ali je Marlo nekako poročniji prestupnik bez romantike apaša i bivših ljudi. Profesor Bekles iznosi i mnogobrojne podatke o pretstojećoj parnici protivu Marloa; utvrđeno je bilo da je bezbožnik, da je pristalica Makijavelija, da se besomučno rugao hrišćanskim sveštenicima, da je bio bogohulnik, i to trostruki, bio čak i protivu Svete Trojice — a ne samo protivu Savaota — i da je čak naginjao katolicizmu (što je u to doba bilo dokaz veleizdaje). Da nije poginuo od ruke ubice u mračnom sukobu u krčmi, on bi kroz koji dan, javno žigosan, poginuo sramnom i svetlom smrću na lomači kao raskolnik i izdajnik. To ga ne bi minulo! Kakav bi to tek bio proces! Koliko bi oko svoga plamena, prikupio pozorišnih leptira!! A bezbožništvo i »bezakoništvo« u to doba nije bilo samo neka vrsta pukog verskoga stava. Kod Marloa je ono nosilo obeležje: izazivanja čitavog društva porugu nad najvećim svetinjama. Bernard Šo, ali u najsvirepijim i najjarosnijem obliku, u doba neumitne surovosti.

Marlo je bio intelektualac kao i Šo. To mi izgleda osnovno kod njega. (Šo i zamera Šekspiru što nije bio tako visokog uma!) Njegovo »čik« ima nečega čisto intelektualnog, demonskog. On napada osnove, temelje, a ne detalje i slučajnosti. On raspolaže ne samo rečima i slikama — kao i prost narod — već i celokupnom prokušanom patetikom klasičnih pisaca, njihovom usmerenom retorikom, njihovom izazovnom sofistikom, njihovim ubedljivim, proračunatim melodijama i zvučnim rasponima njihovim tajnim uvidom u zbivanja, njihovim snovima, nadama, sumnjama, prokletstvima. Sećam se kako je negde Tolstoj tvrdio: da su kulturne majke u većem strahu zbog svoje dece, jer imaju više mašte i znanja no proste žene. Tako i kod Marloa: njegova najviša školska znanja, njegova klasična obaveštenost, njegova besprekorna latinština, hrane mu uobraziliu ne mrtvim, već sve novim, živim, životvornim i pomamnim slikama i ritmovima. Njegova je erudicija sva u službi njegove drskosti koja sve prezire. Erudicija mu ne umara uzlete — kao kod sholastičara, koje veliko znanje tišti kao sinji teret pod kojim posrću. Njegovi ispadi nisu pokajnički zasuti pepelom prohujalih stoleća; naprotiv ta stoleća, koja samo tinjaju kod drugih (kao da je žar ugašen) kod njega se razbuktavaju gorčinom i bleskom. Marlo je oživeo pepelište antike: sve što je od ognja sadržajnosti i prošlosti — sve to gori u njegovim intelektualnim stihovima. Intelekat kod ovoga zloduha mahnitijeg od Dostojevskog, dejstvuje ne da ukroti, već da pomami: da ljudi, da stvari, da događaji, da drvo i kamen, ogreznu u oganj. Njegovi su glavni junaci toliko obuzeti sobom, toliko ogrezli u sebe! Pa i prvi Šekspirovi nitkovi i nadljudi (po ugledu na Marloa) i oni su takvi — takav je Šajlok, takav je Ričard Treći — ali im ipak, pokatkad, na mahove, naiđe neki vedriji, da kažemo slobodniji trenutak — čak Magbet, čak i Jago na mahove su slobodni od sebe. Ipak, ipak: vasiona nam dopušta i da se otreznimo od tragedije i prekomerja. Tako veli Šekspir. To je hteo i Faust Geteov. To kod Marloa nikad ne biva. Heroj se njegov ni smrću, takoreći, ne oslobađa od sebe: on živi u nama, novim bujnim životom, koji mu mi dajemo, da bi mogao sam sebe da razvija nakon svoje fizičke smrti. Toliko su ti junaci Marloa obuzeti sobom, da već liče i na besomučnike, na ludake; kao što u božanstvenoj dečoj »Alisi« od matematičara Luja Karola jedna zverčica veli Alisi: »Svi smo mi ludi!« Ludi su zato — što su isuviše svoji, što su samo svoji, što ni za trenutak nisu kadri otkinuti se od sebe, kao da su u svetu matematike. Nema zastoja, nema odmora od sebe! Zločin i matematika idu do kraja.

Profesor Bekles smatra da je najveća tekovina Marloa za englesku pozornicu i čovečanstvo: njegov beli stil, herojski deseterac (jambske vrste) koji je posle njega postao jedino punopravni nosilac neobuzdanog zbivanja nepretrgnutog razvoja — dok raniji stihovi — poput francuskih ljupko slikovanih aleksandrinaca — ispadaju smešni i nakazni u svojoj natrontanoj nakinđurenosti onde gde se traže iskreni i nadahnuti krici života. To je onaj »mirni stih« engleskog teatra od koga i danas podrhtava čovečanstvo.

Dok sam čitao Beklesa, često mi je padao na um naš basnoslovni Laza Kostić. I on, i ne samo životom već i stihom, nosi obeležje većma Marlovo nego Šekspira: više vidovite drskosti negoli nadahnute mudrosti. Mislim: Laza Kostić, kroz Šekspira, osetio je nešto svoje, naslutio je Marloa, engleskog Lazu Kostića. Ista ta neobuzdanost, ali ne primitivna već čisto intelektualne vrste: umlje i bezumlje. Šekspir je, za Lazu Kostića isuviše pošten.

I tako mi je Marlo, koji mi je vazda bio toliko drag i blizak, postao još draži i bliži i razumljiviji, kroz Lazu Kostića, kroz našeg velikog buktavog rujnog i nepriznatog pesnika. Put kojim prilazimo stranim veličinama vazda ide preko veličina rođenih, naših. Što bolje budemo razumeli naše sopstvene pesnike, to ćemo se lakše dovinuti i do tuđih — a ne obratno, nikad obratno.

[1]) The tragical History of Christofer Marlow. By John Bakeless. Harvard University Press. Dva toma.

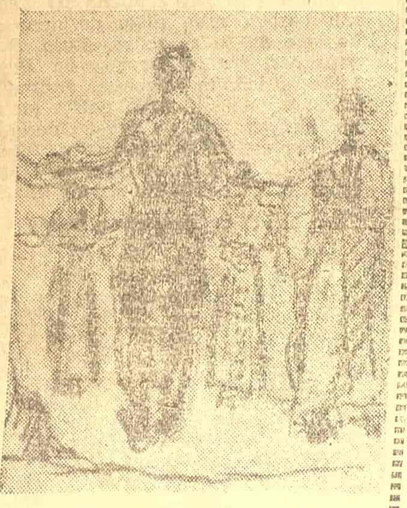

Skica Marinka Benzona

Nove slikarske izložbe u Parizu

Prema obaveštenjima koje je objavio pariski »Ar«, pretstojeća sezona biće bogata interesantnim izložbama francuske i strane umetnosti.

Očekuje se da će se uskoro povoljno završiti pregovori sa italijanskom vladom radi organizovanja jedne velike reprezentativne izložbe italijanskog slikarstva, koja bi bila potpunija od one priređene u 1945 g.

U Muzeju moderne umetnosti već se vrše pripreme za otvaranje retrospektivne izložbe Sinjaka, posle koje će taj muzej primiti izložbe švedskog slikara Kilberga i luksemburškog slikara Kutera. U istom muzeju biće 1952 priređena velika izložba meksikanske umetnosti od prekolumbovskog doba do danas, a zatim retrospektivna izložba Ruoa.

U Muzeju Oranžri biće izložena od 15 oktobra do 10 januara manje poznata platna francuskih impresionista, koja se nalaze u nemačkim muzejima i galerijama.

Muzej Serniski otvorio je 11 septembra izložbu starih kineskih bronza, a krajem novembra priredиće izložbu tibetanskog slikarstva.

Muzej dekorativnih umetnosti primiće u oktobru jubilarnu izložbu Više državne škole za dekorativnu umetnost, a početkom 1952 izložbu turske dekorativne umetnosti.

Po završetku Britanskog festivala, u Nacionalnoj biblioteci biće priređena izložba britanske knjige, koja je imala toliko uspeha na tom festivalu.

Gvido TARTALJA

IZ MOJE BELEŽNICE

BREZA

Svaki treptaj zvezda prati
pokraj druma breza tanka.

Za nju će sve zvezde sjati
noćas svu noć do uranka.

Sutra će je sestre zvati:
zvezdodanka.

U VISINAMA

Letimo... o nebeske sanke
na oblaku... Gle, sve je snežno!
Naviše, pilote, bez stanka!
Naviše! U nedosežno!...

Letimo... Kroz snopove kiše
od sedefnih zraka i zore...
Naviše, pilote, bez stanke!
Do samoga sunca — gore!

MLADOST

Inje i bore... Povukla se s lica,
i oči su onda izgubile sjaj.
Stopu po stopu, hrabra zaštitnica,
branila je — kao ratnik zavičaj.

Stopu po stopu u krvi je dala.
I otstupala. I snaga njena s njom.
Samo se još u srcu zadržala,
— poslednjem bedemu svom.

MILAN ZARIĆ

SKUP GLAJHŠALTOVANIH U MOSKVI

Kremlj je očigledno nezadovoljan stanjem stvari u »najprednijoj književnosti na svetu«. Pored redakcijskih članaka moskovske »Pravde«, koji su u stvari rođena braća poznatih »postanovljenija« vlastodržac pribegava drugim oblicima upozorenja na svoje nezadovoljstvo. Petogodišnjica »postanovljenija« o časopisima »Zvezda« i »Lenjingrad«, te obznane neograničenog, oholog i krutog pritiska revizionizma na književnost SSSR-a iskršćena je kao povod za nove opomene a napose — za napade na upravu Saveza sovjetskih pisaca.

Što je najkarakterističnije, istaknutim književnicima iz uprave povereno je zadatak da sami sebe napadnu i da u nizu govora i članaka podvuku dosadašnju neaktivnost Saveza, neizvršenje preuzetih obaveza, krajnju labavost saradnje s republičkim savezima pisaca, atmosferu međusobne uslužnosti i hvalotočivih izjava u odnosima poznatih književnika itd. Razume se, svi ovi članci i govori nemaju ničega zajedničkog sa zdravom i otvorenom samokritikom, već potiču od naređenja odozgo i nisu ništa drugo do poslušna, monotona i bezbojna »razrada« tih naređenja. Jedino ona mogu naterati Surkove, Simonove i ostale da se pospu pepelom po glavi i da, posle oštrih poruka na adresu Saveza ukrajinskih pisaca, izrečenih u Kijevu s moskovske visine priznaju da ni u centralnoj organizaciji stvari ne stoje — sa vlastodržčeva gledišta — mnogo bolje nego u Ukrajini.

Doduše, ruski književnici — pripadnici »vodeće nacije« nisu izloženi onako čestim i žučnim napadima zbog »nesovjetskog karaktera« njihovih dela kao ukrajinski, jermenski, kazaški, azerbejdžanski i estonski pisci, kojima je Moskva u stavu opasne pretnje stavila na teret »buržoaski nacionalizam«, ali se odjeci tih pretnji do izvesne mere čuju i na ruskom književnom području. Skorašnje proskribovanje lenjingradskog pesnika Aleksandra Prokofjeva, koji je udesetostručio svoje grehe time što je preveo anatemisanu pesmu Vladimira Sosjure »Voli Ukrajinu«, zacelo spada među odjeke novog pooštrenja revizionističko-velikodržavnog kursa Moskve na svim područjima kulturnog i umetničkog života (ukoliko se pod takvim uslovima uopšte još može govoriti o nekakvom kulturnom umetničkom životu).

Šta Kremlj traži od književnika i njihovog moskovskog Saveza? Skorašnji skup moskovskih književnika održan povodom petogodišnjice »postanovljenija« i pod etiketom tog staljinsko-ždanovskog manifesta, pruža za sve fasade obaveznih fraza, prilično jasnu pretstavu o zahtevima koje vlastodržac postavlja književnicima.

Pre svega, književniku je stavljeno u dužnost da uvek polazi od postavke da se u SSSR-u odigravaju grandiozna, preobražajna, svetskoistoriska zbivanja »staljinske epohe« — zbivanja čiji je nosilac »sovjetski čovek«, obdaren svim mogućim i nemogućim, pretežno nadljudskim savršenstvima i prožet plamenom, negasivom, nesalomljivom, bezgraničnom itd., itd. ljubavlju prema Staljinu.

Drugim rečima, umesto ljudskog, otvorenog, realističkog stvaraočevog odnosa prema čoveku uopšte, traži se nekakvo metanisanje pred prividom »sovjetskog čoveka« inskonstruisanim u propagandnim radionicama i nametnutim književnicima. Taj privid, lišen svega ljudskog, umetnički neodraziv, hladno i tupo proglašen uzorom za sve i svakoga, treba da postane, po volji »najmudrijega«, njegov mlađi partner u tematici sovjetske književnosti. Od korica do korica, svaki novi roman, pripovetka ili drama ima da odiše smernim veličanjem sovjetske stvarnosti, veličanjem kome se opsenarski udara žig »socijalističkog realizma« i koje svojom besprimernom otužnošću, jednolikošću i izvitoperavanjem svih životnih sadržaja i odnosa vrši grub atak na pojam realizma, na sve ljudsko i stvaralačko u umetnosti, a time i na samu umetnost.

Sve što ne ide tim putem nezgrapnog, ali povlašćenog falsifikata smatra se na birokratskom vrhu SSSR-a nepodudarnim s duhom »staljinske epohe« i dobija najnepovoljnije ocene koje, po pravilu, ne dodiruju suštinu pojave. Ako pisac, naprimer, opisuje gradsku sredinu, ako govori o intelektualcima, a nije pretvorio svoje delo u ditiramb »veličanstvenoj sovjetskoj stvarnosti«, — on je malograđanin. Ako slika fabriku, u kojoj različite volje i ukrštanja životnih puteva stavaraju kolizije, — on se u najboljem slučaju proglašava ignorantom i kič-majstorom, a u najgorem — antipatriotom i rušiocem. Ako se iz knjige nazire praćenje savremenih zapadnih književnosti, pisac će biti razvrstan u kosmopolite, formaliste ili dekadente.

Svi ovi pojmovi, od malograđanštine do dekadentstva, odavno su izgubili u sovjetskom literarnom prometu svoje pravo značenje kao i pojam »socijalistički realizam«. Sovjetska »književna štampa«, koja svaki čas pominje Maksima Gorkog, ustvari je ograđena visokim i debelim zidovima od njegova stvaralašta, i nije ni najmanje slučajno što je Ilja Gruzdjov, autor najboljih dela o Gorkome, pao u nemilost, dok se na vidiku sovjetske kritike pomalja nova nazovi-veličina, nekakav Bursov, sa svojim vodnjikavim i ravnodušnim, ali prilagođenim »eposi« komentarima stvaralaštva pisca »Matere« i »Života Klima Samgina«.

Kritičari Bursovljeva tipa obezbedili su se od najsvirepije inkriminacije »postanovljenja« i sličnih usmenih i pismenih naredbodavčevih akata i takvim spisateljima uvek se priznaje da idu u korak sa životom, dok se mnogim proznim piscima, pesnicima i kritičarima oporo prebacuje da ne poznaju stvarnost, rade po starim temama i ne odražavaju u svojim delima problematiku sovjetskog života, što znači, prevedeno na jezik pristupačan svačijem shvatanju, — da ne odražavaju u dovoljnoj meri dnevne, »operativne« teme moskovskih listova i radio-emisija.

U tom duhu govorio je na moskovskom skupu zamenik generalnog sekretara Saveza sovjetskih pisaca Aleksej Surkov koji je, u ime Kremlja, sručio svu vatru rečitosti na »šablonske konflikte« tobož nesvojstvene sovjetskoj stvarnosti. Surkov je napao književnike koji naginju konfliktima zasnovanim na postepenom birokratiziranju njihovih junaka. Zahtevao je da se ta tema ukloni iz sovjetske književnosti kao nepoželjna i nerealna — i to u vremenu kad sovjetski ljudi (ne oni iz književnih falsifikata, već oni od krvi i mesa) sve teže i bolnije osećaju vladavinu krupne birokratije i kočopernost one sitne.

Kremaljski vlastodržac, koji u svojoj svakodnevnoj praksi ponižava i obmanjuje čoveka, hoće da unese u sklop svojih obmana što više literarnih tvorevina o tobož krupnoj i aktivnoj ulozi »sovjetskih ljudi« u događajima čiji je tok uslovljen samo vlastodržčevom voljom. Tom obmanjivačkom poslu književnost SSSR-a ima ubuduće da služi još pokornije, još »glajhšaltovanije« nego dosad. Tako treba razumeti Surkovljev govor, i tako su ga zacelo razumeli moskovski književnici.

Poseban deo Surkovljevog govora čini stroga opomena upućena »nekim uglednim sovjetskim piscima« koji već duže vremena nisu ništa objavili, niti šta pišu. Ovlašćeni govornik zasad nije naveo nijedno ime, ali je sasvim jasno pripretio da će se učiniti kraj »zaveri ćutanja« oko tih pisaca. Nije teško pogoditi da se ovo odnosi, u prvom redu, na Mihaila Šolohova koji u poslednje vreme ne objavljuje ništa sem obligatnih izjava, kao što je ona skorašnja njegova izjava u »Pravdi« povodom sovjetske »ofanzive mira«, svakako napisana na zahtev s najzvaničnije strane.

Zatim je zamenik generalnog sekretara Saveza pisaca napao Savez pisaca, čemu su se pridružili, po unapred uvežbanom programu, i ostali govornici. Rečeno je da Savez ne poklanja potrebnu pažnju književnoj kritici, da se pokazao politički kratkovid i nesposoban u rešavanju problema ukrajinske književnosti, koja obiluje »zaostacima buržoaskog nacionalizma«, da je zanemario dodir s mladim književnicima, da pokajnički priznaje svoje greške, ali ih nikako ne otklanja.

Pri moskovskom Savezu pisaca postoji Komisija za književnosti »neruskih nacija« ili, tačnije, za potčinjavanje tih književnosti okrutnim rusifikatorskim poduhvatima Kremlja. Komisija nije zadovoljila naredbodavca, o čemu svedoči govor književnika A. Čakovskog koji je tražio da ona ubuduće pokaže veću političku zrelost. Tako je književna žandarmerija prekorena zbog nedovoljno revnosnog vršenja službe praćenja i hvatanja sumnjivih elemenata...

Ovo je samo jedan deo zamerki koje su učesnici skupa izgovorili kao dobro naučene uloge. Dramski pisac Sofronov dobio je jednu od glavnih uloga, i to u vezi s napadom Kremlja na neke pozorišne komade koje je Savez pisaca bio preporučio kao uspele. Sofronov je tražio da se u Savezu vode »dublje i strože diskusije o pozorišnim delima« (tj. diskusije koje bi imale više izgleda da pogode ofičijelan ukus i želje).

Ostali govori ne zaslužuju naročiti osvrt, jer sadrže samo jednolike varijacije na teme o teškim gresima Sosjure i Prokofjeva, buržoasko-nacionalističkim tendencijama, slabosti neautoritativnosti književne kritike itd. Vredi pomenuti samo tu činjenicu da šaltovanih, izabrano njeno počasno je odmah po otvaranju ove revije glajh pretsedništvo — Politbiro CK SKP(b) na čelu sa Staljinom. Nevidljivi počasni pretsednik obavio je svoj zadatak na veliko vlastito zadovoljstvo, utoliko pre što je ustvari bio i jedini govornik na skupu moskovskih književnika.

NOVAK NOVAKOVIĆ

AKT

Kad je Kvasić, nastavnik niže gimnazije, tipkao po rasklimanoj »adlerki« prijedlog za rashodovanje, naveo je tačno broj inventara, i utvrđenu vrijednost za dvanaest knjiga iz učeničke knjižnice, za jednu prirodopisnu sliku i jednog ispunjenog miša. Otkako je već pun mjesec dana otsutan reumatični sekretar, vodi Kvasić, matematičar, administraciju.

Dobro je akt s prilogom putovao i oboje zdravo stiglo i prošlo kroz kapiju stare zgrade na keju gdje su u sobama pod debelim svodovima cvilјela pera i klepetale mašine. Ali kad je akt sa svojim priloščićem legao na sto pod naočare referenta Ušičke, i kad ga je Ušička razgolitio pa ga s visine preletio svojim zelenim očima i sažaljivo se nasmiješio, akt se učas užasno zasramio.

— Interesantno! — cmokne jezikom o protezu referent Ušička i zagleda se u starog referenta Paripovića koji je sjedio sučelice njemu. — Interesantno! Ja ne znam šta ovi nastavnici imaju u glavi. Njima je sve tako jednostavno, u njihovim je glavama sve tako jasno. Evo, molim Vas, pročitaj te ovaj akt! Pogledajte samo ovu profesorštinu!

I on dobaci akt Paripoviću, a za aktom pojuri i sitni prilog, kao da se boji ostati sam.

— He-he! — nasmija se stari gluhi kancelariski jazavac čitajući. — »Uprava ove škole predlaže na rashodovanje... i tako dalje.. knjige koje su od čestog posuđivanja do danas postale neupotrebljive...«« — no, to može. Dalje: »Kako se u prilogu vidi... i tako dalje... jedna slika pokvarena vlagom...« He-he! »Jedan miš koga je pojeo moljac«. He-he-he!

— Molim lijepo! I to je njima propisno obrazloženo rashodovanje predmeta u inventaru! — skrsti Ušička ruke i zagleda se u Paripovića. Jednostavno sliku pokvarila vlaga, jednostavno miša pojeo moljac, i bog te veselio!

— Pokvarila vlaga, he-he! Pojeo moljac, he-he! Ne, ne! Treba njih naučiti pameti! Ooo! — zatuli najelanput Paripović tonom bivšeg srećkog nadzornika. — Ja ovakav akt prosto osjećam kao uvredu. Ne, ne! Naučiti ih pameti!

— Jasna stvar da ćemo ih naučiti pameti! — zaključi Ušička i izvuče ladicu u kojoj stoji koncept-papir.

Nekoliko minuta kasnije pisaća mašina u susjednoj sobi već je otklepetala akt školi. Donio ga Ušička i nasliјao se. Dok je Paripović slušao naslonjen grudima o sto, sa sjajem poluugaslog fenjera u očima, sa dlanom iza desnog uha, škljocajući zubima kao pas kad lovi muhu. Ušička je povišenim glasom, s intonacijom vojskovođe koji pred svojim generalima objavljuje tekst ultimatuma neprijatelju, čitao akt upućen školi.

— »U vezi akta te škole broj i — tako — dalje — i — tako — dalje, vrhu ukazane potrebe rashodovanja i — tako — dalje — i — tako — dalje, pozivate se da ovoj Upravi, a na osnovi činjeničkog stanja, shodno članu tome i — tome te članu tome — i — tome o rashodovanju državne imovine dvoprijepisno dostavite valjano obrazloženje prijedloga za rashodovanje, potkrijepljeno stvarnim podacima o kvaru nastalom i — tako — dalje — i — tako — dalje, i to prvo: o kakvoj se prirodopisnoj slici u rečenom slučaju radi...«

— Tako — tako! — zaštekta Paripović. — O kakvoj se prirodopisnoj slici u rečenom slučaju radi. Vrlo dobro!

— »Drugo: kako je i pod kojim okolnostima na predloženoj za rashodovanje slici nastao kvar vlagom. Treće: kako je i pod kojim okolnostima moljac izjeo za rashodovanje predloženog miša«.

— Tako — tako! He — he! Sad će se počešati! I to napišite: hitno!

— Nego!

Leži akt na stolu, savršeno tačno previjen odozgo do dolje, ozbiljan, kao kakav savjetnik u zakopčanom jesenskom ogrtaču. A kad je doputovao akt u kancelariju gimnazije, prouzrokovao on tamo čitavu uzbunu. Zgrabio ga direktor, pročitao, i onako malen okrugao, zavrtio se kao lopta na biljaru kad je zahvati udarac sa strane.

— Eto ti ga na! Sad i to rashodovanje! Dajte, Kvasiću, bogamu... Evo opet pozivaju na red. Šta? Traže da obrazložimo.

— Pa lijepo sam, jasno kazao! Čisto i bistro! — crveni se Kvasić, čita šutke akt i još se više crveni.

— Ma jeste, imati Vi pravo. Ali znate kako je... — vrti se direktor oko sebe pa usput i oko stola, a vadi i maramu da otare vrat. Direktor je, kako da kažemo, negdje u sredini između paragrafa, kvačica i pera što pjevuckaju po kancelarijama stare zgrade sa debelim svodovima i ovih nastavnika koji dižu galamu o planu i programu, govore viceve i prolijevaju crnilo po zelenoj prostirci, a kad pišu akt, sve im je jasno kao pravilo trojno ili proširena rečenica na ploči. Negdje po sredini između jednih i drugih znoji se direktor i nije mu uvijek lako, pa ima dana kad se i suviše oznoji.

— Molim, zar nije bilo jasno: vlaga... — stade da objašnjava Kvasić.

— Jeste, jeste. Meni je to jasno. Ali znate kako je! — širi ruke direktor. — Konačno, ipak je to propust. Lako je ovako, znate, objasniti, ja Vama Vi meni. Ali dopis je dopis! Eto, sad nas kvače, i to gledajte: hitno! K vragu i slika i miš! Čovjek bi platio i jedno i drugo, samo da bude miran. Šta? Ali vidite, obrazložiti se mora!

— A da možda kušate sastaviti Vi? — tišim glasom će Kvasić.

— Ko? Ja? Pa znadete da ja za to nemam smisla. Priznajem... ovaj, prosto nemam živaca. Ali obrazložiti se mora.

Kvasić stisne zube od zabrinutosti i zagleda se u neko slovo u sredini akta.

— Da, teško je. Tu veli da treba dati stvarne podatke o vlazi i o moljcima. A da sastavi sam nastavnik prirodopisa? Da mu damo akt...

— Jeste li pri sebi? On bi istom zabrljao! Gdje taj ugazi...

— Mislim zbog stvarnih podataka.

— Ta idite molim Vas!

— A Zajc?

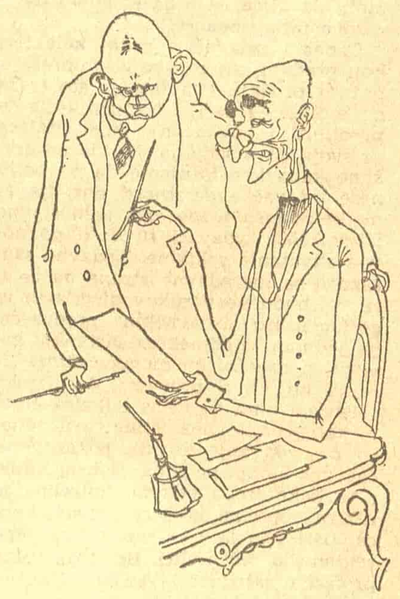

— Zajc? Pa da! Dobro ste se sjetili, bogamu! Dajte ga ovamo! Znajc!

Uskakuta u kancelariju Zajc, nekadašnji administrativac, a sada već pet godina nastavnik gimnastike. Sve na njemu igra: oči, nos, uši.

— Evo mene! — veli on, pa usput cupne peticama.

VELIBOR GLIGORIC

KNJIGA O DEČAKU

„Lastinim tragom" Milana Bulatovića (Izdanje „Novo pokolenje" Beograd 1951)

Lektira ove knjige oživljava sećanja na dane ilegalne borbe protiv fašizma pre okupacije i za vreme okupacije, na one dečake-junake koji su palili nemačke kamione na beogradskim ulicama, rizikovali svoj život pri raznošenju letaka, u kurirskoj službi, na skojevske organizacije koje su neumorno, bez obzira na hapšenja, mučenja i streljanja, stalno nanosile udare nemačkoj oružanoj sili, vršile revolucionarnu propagandu, organizovale pomoć borcima i držale u pripravnosti Gestapo, nedićevske i ljotićevske straže i Specijalnu policiju.

Kada sam čitao ovu knjigu lebdela mi je pred očima slika crnpurastog dečaka koga sam sreo u zatvoru Specijalne policije i koji je umro u logoru na Banjici upućujući sa samrtne postelje pozdrave Narodnoj revoluciji Hapšen je nekoliko puta zbog učešća u diverzantskim akcijama i zatvori Specijalne policije sa svim torturama i mučenjima glađu nisu ga pokolebali u borbi. A jedva ako je imao petnaest godina.

Setio sam se gimnaziste iz Zemuna koji je hrabro pošao na streljanje, sa velikom unutrašnjom koncentracijom, da bi njegov junački polazak u smrt bio primer drugima. Kroz sećanje mi je prošao i lik gimnaziste iz jednog mesta u unutrašnjosti, dečaka kome se sušila noga, a na koga je upravnik logora na Banjici Vujković razjareno kidisao, zapenušen od besa što je taj dečak imao udela u gonjenju nedićevaca, ljotićevaca i četnika u svom kraju.

Knjiga »Lastinim tragom« govori nam o generaciji dečaka koje su veliki istoriski događaji izbacili iz dečje igre i uveli u Revoluciju. Ona ima dva dela: jedan koji opisuje detinjstvo, drugarstvo dečaka, onih koji su se obično vidali po beogradskim ulicama i predgrađima kako se grupno zabavljaju menjajući mesta i igru, i drugi koji prikazuje ove dečake na ilegalnom poslu u velikom krvavom sukobu sa okupatorom i izdajnicima naroda.

Pisac početnik uzeo je vrlo težak zadatak na sebe. Hteo je da jednu generaciju koja je u ranim godinama razvitka preživela vrlo krupne događaje rata i Revolucije opiše iznutra. iz njenih redova, u njenoj psihologiji i životnom sazrevanju. Hteo je romansijerski da prati njen rast, njeno buđenje i progledavanje, korenite promene koje su događaji izazvali i njoj sa protivrečnostima i krizama, da od dečaka koji pripadaju toj generaciji ne stvara neke starmale, niti sheme junaka — kopije odraslih, nego da ostane u stanju i na stupnju njihove svesti i njihovog uzrasta.

U prvom delu knjige dok je na terenu dečačke igre i intimnih dečačkih doživljaja školskog i uličnog drugarstva, Bulatović je pokazao lepe sposobnosti da se uživi u dečačku psihologiju, u intimitet života dečaka, u tempo i varijacije spoljnih manifestacija njihovog života, u šarm i senzibilitet njihovih međusobnih odnosa. On je uspeo da dočara i fantaziju njihove igre inspirisanu i duhom gledanih i strasno proživljavanih kaubojskih filmova. Oživljeni su oni poznati pejsaži obala beogradskih reka sa zapuštenim i zabačenim mestima na kojima dečaci nalaze puno uživanja nekontrolisane slobode. Lektira dela uvodi čitaoca u naivnost dece, u prva sazrevanja njihovog životnog iskustva, u njihove prve sukobe u životu, gamenske pustolovine, isto tako u njihova maštanja, sanjarenja, njihove radosti i razočarenja.

Bulatović se posvetio u ovom delu naročito prikazivanju formiranja karaktera dečaka, analizi procesa formiranja karaktera, vezivanja delikatnim unutrašnjim nitima srodnih karaktera, u isto vreme razlučivanja i sukobljavanja nesloživih karaktera sa odrazima ovih razlika i sukoba u dečijoj psihi. Sklapanje drugarstva i raskid drugarstva kod dečaka dati su u ovom delu sa vrlo živim i proživljenim poznavanjem dečije psihologije i dečijeg senzibiliteta. Bulatović se trudio da uhvati i zabeleži ono što najdublje impresionira dečake, ono što u njima stvara naslage temelja za njihov životni put i životni razvitak. Niti drugarstva među dečacima, diskretne i senzibilne, prikazane su u ovom delu sa mnogo razumevanja unutrašnjeg dečačkog života.

Bulatović je živo pratio u ovom delu intimni život dečaka i porodice, u školi, na ulici. Ulazio je i u one nagle promene njihovog raspoloženja koje su često roditeljima neobjašnjive, ulazio je i u one motive njihovih postupaka koji obično ostaju kao nedokučiva dečija tajna. I nije padao u onu klišetiranu literaturu o dečacima, već banaliziranu literaturu o pubertetu dečaka i tendenciji te literature da pubertetom (uvek istim primerima) objašnjava sve njihove senzibilitete, maštanja i akcije. U njegovom delu dečak ima životnog tla i svoj unutrašnji svet koji je izgrađen prema snazi, slabostima, osobinama njegove individualnosti i stupnju njene oformljenosti.

Bulatović je u formiranju kap pisac i ova prva njegova knjiga ima i velikih slabosti. Dve krupne slabosti koje su ovde-onde jače naglašene u fabuliranju, građenju akcija, stvaranju likova, izlaganju događaja jesu: uticaj avanturističkog filmskog scenarija i knjiška konstrukcija sa knjiškim sentimentalizmom. Uticaj avanturističkog filmskog scenarija je osetan u pojedinim opisima podviga dece, kao što je naprimer onaj opis Zoranovog podviga kada spasava Kukca, kada Zoran izlazi fizički na kraj sa pobesnelim stricem Kukca i gomilom dečurlije, ili naprimer onaj opis kada o mrznutog profesora nasamare dečaci u ljubavnoj idili, kad se profesor pentra na kalemegdansko drvo da dohvati šešir, a dečaci osvetnički uživaju u njegovoj bruci. Takvih početničkih, literarno konstruisanih slika ima nekoliko u ovoj knjizi, a za neke od njih, koje su drastično-naivne i koje pretstavljaju literarni kič moglo se pri izdavanju knjige savetovati piscu da ih ili izostavi ili preradi.

Knjiška konstrukcija pokazala se naročito u ovom delu kod kreiranja likova odraslih, skicâ i crtežâ roditelja dečaka, starijih radnika, učiteljice Nade, a najviše u portretu profesora Grujića. Profesor Grujić je imao da bude svetla traka plemenitosti koja zagreva dečake iz sveta odraslih i mada zamišljen kao epizodna ličnost fabule, on ipak nekako u rasporedu situacija i događaja postaje jedna od centralnih, naročito u drugom delu knjige kada se prikazuje okupacija i borba protiv okupatora.

Bulatović je pokušao da u profesoru Grujiću stvori lik poštenjaka idealiste humaniste, koga primeri junaštva i žrtve dečaka privode Revoluciji, ali nije uspeo da taj lik oživotvori, da ga ispuni ubedljivom životnom sadržinom. Profesor Grujić pomalo u literarnom ostvarenju liči na dobri zaštitnički duh iz dečje bajke, onaj duh koji bolećivo skuplja u svoje okrilje plemenitu decu na koju se ustremila surova, zla sudbina. Njegov humanizam, romantiziran u Bulatovićevom stilu, natopljen je u velikoj meri knjiškim sentimentalizmom koji se kod Bulatovića javlja i kod većeg broja opisa emotivnog života dečaka i njihovih međusobnih odnosa.

Najbolje stranice u Bulatovićevom delu su one koje govore o čednoj i naivnoj srdačnosti drugarskih veza, naravno kad ne sklizne u knjišku sentimentalnost, a veran životu i izdašan je u zapažanju kod velikog broja zanimljivih i prodornih analiza dečačke psihe. U prikazu velikih društvenih događaja, zrenja Revolucije uočirata i njene razbuktalosti za vreme rata uočljiv je nedostatak zrelije snage pisca. Uključivanje srednjih škola u narodni pokret protiv fašizma, sukobi i obračuni u srednjim školama sa ljotićevcima, prodiranje skojevskih organizacija u srednje škole, nije dublje i strasnije zahvatilo život dečaka u fabuli ove knjige. Dečaci, onako kako su prikazani u ovoj knjizi, ostali su na periferiji događaja.

U prikazu učešća dečaka u ilegalnoj borbi Beograda, Bulatović je dao uzbudljive primere požrtvovanosti dečaka, njihovog držanja pred policijom i njihove odvažnosti i spretnosti u diverzantskim akcijama. On je i tu ispoljio svoje osobine uživljavanja u dečačku psihu, u njihovu fantaziju, osećajnost, u njihove pasije za podvigom i plemenitim delom. A to je opet ostalo najviše na samoniklosti akcija bez čvršće, organskije veze sa organizovanom borbom koja se vodila protiv okupatora. U prikazu ilegalne borbe najisturenije je zapremio mesto u ovoj knjizi lik profesora Grujića koji je sa svojim idealističkim humanizmom postao privlačna snaga pa čak i intimna orijentacija puta dečaka u borbi za čoveka, puta u Revoluciju, ma da je u fabuli dat njegov unutrašnji obračun sa jalovom izolovanošću i lamentacijama nad životom bez perspektive. Konstruisan u literarnom kliše, ovakav lik profesora Grujića intonirao je knjiškost i u velikom delu opisa događaja u životu Miše i njegove majke, inače plemenito zamišljene u davanju lepote iskrenog i poštenog čoveka. I Kukac, dete predgrađa, gubi često u knjizi životno tle zbog filmskog obrasca koji je poslužio u stvaranju njegovog lika i knjiškog sentimentalizma koji je pratio tok njegovog učešća u događajima. Najviše na realnom, životnom tlu su Vlada i Zoran, dečaci čijem je rastu i sazrevanju Bulatović posvetio najbolje svoje pripovedačke osobine i snagu opservacije, kao i sposobnost slikanja ličnosti u razvitku.

Ova knjiga ima i taj kuriozitet što joj se fabula razvija na terenu Beograda, što pripoveda o događajima koje su stanovnici Beograda preživeli pre i za vreme okupacije. Ambijent Beograda koji je Bulatović dao u svojoj knjizi ima svoj pitoresk u živopisu života beogradskih dečaka na ulicama, poljanama i divljim plažama. taj ambijent je doživljen dečačkim očima i dečačkom ljubavlju mada ne sadrži sugestivnijih umetničkih slika i boja. Podloga dnevnika stalno se nameće pri čitanju ove knjige, jer je zanimljivo sa kakvom je svežinom Bulatović oživljavao svakodnevnice života dečaka. Bulatović piše sa izvesnom živahnom lakoćom koja ga može odvesti u veliku produktivnost, ali isto tako i zavesti od temeljnijeg, studioznijeg i samokritičnijeg rada na literaturi.

Zbornik zaštite spomenika kulture

Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, Beograd, publikovao je u izdanju »Naučne knjige«, prvu svesku prve knjige svog Zbornika za 1950 godinu. Uz saradnju stručnjaka iz svih narodnih republika, Zbornik donosi članke i prikaze opšteg i specijalnog, teoretskog i praktičnog značaja u vezi sa službom zaštite spomenika kulture u FNRJ. U Zborniku se raspravlja o principijelnim problemima zaštitne službe, zatim o restauratorstvu, o metodici arheoloških iskopavanja i pitanjima praktične zaštite pojedinih kategorija spomenika kulture, arhitektonskih, likovnih, etnografskih, kulturno-istoriskih itd.

O UGLEDANJIMA, POZAJMICAMA I...

Kad stari grčki pjesnik Linos kaže naprimjer »O, Line, kojega cijene svi bogovi, tebi su dali te si prvi ljudima glasom jasnim zapjevao pjesmu« ili kad kaže Homer: »Ora da ću svuda među ljudima kazivati svima, da imaš od boga nekog blagog te umiješ pjevati divno«, nećemo svakako reći da se Homer ugledao u Linosa, ili nećemo reći da se Gete ugledao u Linosa ili Homera kad je napisao poznate stihove: »Und wenn der Mensch in seiner Qual verstummt, gab mir ein Gott zu sagen, was ich leide«, iako tu ima u osnovi idejne srodnosti. Ali ima ugledanja i pozajmica koje su toliko očite da čovjeka dovode u nedoumicu. Evo takve jedne zanimljive pozajmice.

U Frana Mažuranića (1859—1928 god.) nalazi se pjesma u prozi pod naslovom »Drugovi« a koja je prenesena i u jednu čitanku za IV razred osnovnih škola. Evo te pjesme u cjelini:

»Jednog jutra (ja se upravo brijem) čujem neku lomljavu, štropot i jauk, a kad k prozoru, ne vidim ništa, nego silnu prašinu; srušile se skele na kojima su stajali zidari!... Iz dubine čujem jauk, a što je još strašnije, u visini četvrtog kata — upravo prema mojem prozoru — vidim dva čovjeka između neba i zemlje!... Ostala je greda u zid zataknuta (kao kakva vješala) a na gredi dva čovjeka. Jedan jaše uza zid, lovećí se noktima zida, drugi nakraj brva visi na rukama... I on bi se htio primaknuti zidu, ali se greda slabo drži pa kad god se čovjek pomakne, škripi i u zidu se pomiče... Strovalit će se i brvno i ljudi!

I čujem kako onaj koji se drži zida, vapije: »Jure, brate, ne miči se, izmaknut će se greda! A moja nejačad...«

Onaj mladi koji visi na rukama ukočio se kao da je razapet na krst. Časak visi nepomično, pa reče: »Pravo veliš — preteški smo!... Pozdravi oca i mater... Bog!« Pa sklopi oči i spusti se u propast...«

Listajući po knjizi »S francuskog Parnasa« izdanje Srpske književne zadruge, 1893 god. našao sam jednu pjesmu Ogista Brisea (1806 — 1858) u prevodu Vladimira M. Jovanovića, koju je vrijedno uporediti sa Mažuranićevim »Drugovima«.

Evo Brisea:

»Šta se ono na ulici čuje!
Neko viče i na pomoć čeka.
Ko sad može da se ne smiluje —
Brže slame, jastuka, dušeka!

Dvojica su, a skela se klati,
Jedan bi se i mogao spasti...
da se rukom za štogod uvati —
Al' dvojica, pa moraju pasti.

Svi ko nemi u visinu glede;
Svak od čuda samo ruke diže;
Svi u strahu uzdrhtali blede —
Dok sa skele glas očajni stiže:

»Ja sam, Jašo, ženjen, s dece troje!«
A Jakov mu pogleda u oči
I prozbori: »jest, brate, tako je!«
Pa s visine na kaldrmu skoči«.

Svakako zanimljiva sličnost.

E. S. PETROVIĆ

B. L. LAZAREVIĆ

Dve pesme

Morava

Puši se na suncu Morava plavuša,
u dimu Morava — selo moje ravno,
A to je, pomislih, od devojke duša
Koja se zbog momka
Utopila davno.

Košulja

Sproleća mi treba košulju od snega
Da sklonim sa sunca da se ne otopi,
Jer s njom bih još mog'o, mislim, da pokrijem:
Tugu što me runi
I k'o vosak
Topi.

Lojze Dolinar: Spomen [illegible] u Kankovićevu
(detalj velike kompozicije)

MILAN TOKIN

ZA NAŠU MEMOARSKU LITERATURU

Pišući o uspomenama dr Milana Petrovića, kao važnom doprinosu za istoriju stare Vojvodine (»Književne novine« broj 28 od 10 jula 1951), napomenuo sam da se kod nas obraća vrlo mala pažnja izdavanju naše starije memoarske književnosti, usled čega naše siromaštvo u ovoj vrsti literature izgleda još veće. Uprkos svima planiranjima, o kojima se, čini mi se, mnogo više piše i raspravlja nego što se ona sprovode, mi smo još daleko od jedne smišljene izdavačke delatnosti zasnovane na široj osnovi. Nažalost! To se ogleda kako u mnogostrukom izdavanju jednog te istog dela, ne uvek najneophodnijeg za naše čitaoce i njihov dalji kulturni razvoj, još više u propuštanju onoga što bi trebalo objaviti. Taj nedostatak naše koordinirane izdavačke delatnosti naročito se oseća u pogledu objavljivanja raznih svedočanstava iz prošlosti, svedočanstava u širem smislu, kao naprpisama, memoarske književnosti uopšte, pa i starih putopisa. Ne zna se šta je zapravo više zapostavljeno: stari putopisi (o kojima isto tako vredi pisati zasebno) ili memoari, od kojih su nam mnogi teško pristupačni i mogu se naći samo u velikim bibliotekama Beograda i Zagreba, i — nigde više.

Jer iznenađuje da se niko nije setio, naprimer, da ponovo objavi uspomene Save Tekelije koje su objavljene u Letopisu Matice srpske pre ravno 75 godina, a otada više nikada nisu preštampavane. A isto tako niko nije pomislio na to da se ove godine navršava 80 godina kako su uspomene Milovana Vidakovića publikovane u Glasniku Učenog društva. Kao da se ti brojevi Glasnika mogu naći u svakoj našoj biblioteci! Ili, gde danas čovek može naći »Životopisanije« Joakima Vujića, uspomene Jakova-Jaše Ignjatovića, rasturene po tolikim listovima, ili memoarske beleške Jovana Đorđevića. I tolike druge!

Ali od svih ovih pisaca uspomenâ, memoarâ, autobiografijâ najgore je dosada prošao Atanasije Nikolić.

Kada su 1841 god. Dimitrije Isajlović i Jovan Sterija Popović podnosili predlog da se osnuje »Srbske nauke akademija«, njima se pridružio i Atanasije Nikolić. Nije on samo kao treći potpisnik skromno i skoro na dnu ovoga, više prošenija nego predloga, stavio svoj potpis, nego je nacrtao i pečat za ovu akademiju »Knjaževine Serbije«. Iz svega toga proizašlo je nešto skromnije nazvana ustanova »Društvo srbske slovesnosti«, iz koje će se kasnije razviti Srbsko učeno društvo, pa najzad Srpska akademija nauka. I taj Atanasije Nikolić napisao je svoje memoare, pričajući između tolikih drugih stvari koje je video i doživeo, kako je potreba začela ideju o osnivanju ove naučne ustanove. A posle smrti Atanasija Nikolića njegov rukopis (prilično obiman) dospeo je u Srpsku akademiju nauka, gde se i danas čuva, skoro ljubomorno, u trezorima njene arhive.

Već zbog toga Srpska akademija nauka trebalo je da se oduži svome osnivaču, koga vidimo i na litografiji Atanasa Jovanovića kojom je prikazao Toržestvenu skupštinu Društva srbske slovesnosti održanu godinu dana posle podnošenja predloga trojice profesora kragujevačkog liceja. Već samo zbog toga što je radio na osnivanju akademije i što su se ti memoari — ne baš tako slučajno — našli u Srpskoj akademiji nauka, Atanasije Nikolić je zaslužio da mu se oda priznanje. Ali za 69 godina, koliko je prošlo od njegove smrti, to nije učinjeno.

Ali ni stavljanje svoga potpisa na predlog, ni crtanje projekta pečata pa ni prisustvovanje »toržestvenoj« tolikim drugim manje toržestvenim sednicama naše prve akademije, ni je ni izdaleka sve što je ovaj Bačvanin i agilni kulturni radnik u svome dugom životu učinio i kao javni radnik u Karlovačkoj mitropoliji, pre nego što je ona postala Vojvodina, a još više u »Serbiji« i kneza Miloša i Ustavobranitelja i kneza Mihajla, pa i kneza Milana Obrenovića. Mnogostruk je njegov rad. Jer, isto onako kao što bi Srpska akademija nauka trebalo da se oduži Atanasiju Nikoliću kao čoveku koji se zalagao za njeno osnivanje, tako će jednoga dana i urbaniste kod nas morati da se sete njegovog rada oko uređenja i Topčidera i bivše Abadžiske čaršije i Terazija u Beogradu, i da u njemu gledaju jednog od svojih prethodnika. Isto onako kao što je doskorašnji organ ULUSA, časopis LIK (broj 3 od 1 februara 1951) pisao o Atanasiju Nikoliću kao osnivaču Kragujevačke »škole načertanija«, uskoro će ga pominjati i naši pozorišni ljudi i to onda kada se u Novom Sadu, najesen, bude proslavila 90 godišnjica od osnivanja Srpskog narodnog pozorišta. Jer Atanasije Nikolić je već 1825 u Novom Sadu kao učitelj crtanja vlastite privatne »škole načertanija«, davao sa svojim učenicima pozorišne pretstave ,igrajući i sam u »Alpiskoj pastirci« koju je on »preradio« za pozornicu da bi posle nastavio istu ovu delatnost i kao dramatičar i kao organizator pozorišni i u Kragujevcu, a još više u Beogradu. Isto onako kao što ne mogu mimoići Atanasija Nikolića oni koji se trude da znanje iz agronomije unesu u najšire slojeve naroda, jer je on s uspehom izdavao »čiča Srećkov list za serpske zemljodjelce«, a i nekoliko svezaka »Zemljodelskog gazdinstva«. A moraće njime da se pozabave i pravni istoričari kada budu proučavali razvoj upravne službe u kneževini Srbije, jer Policiski zakonik od 1850 uglavnom je njegovo delo. A neće moći Atanasija Nikolića da mimoiđe ni potonji istoričar diplomacije kod nas, jer njemu su knez Mihajlo i Garašanin poveravali vrlo delikatne misije u Rusiji i »u prekosavskim krajevima« — kako to veli Veljko Petrović (Narodna enciklopedija).

Ovaj inženjer po struci, profesor crtanja i matematike, pisac i prozni i pesnik, pisac nekoliko »toržestvenih« drama (dve o Kraljeviću Marku, zatim »Zidanje Ravanice« i »Zidanje Skadra na Bojani«), koje su nekoliko decenija bile sastavni deo našeg pozorišnog repertoara u Beogradu, Zagrebu i Novom Sadu, skupljač narodnih pesama (objavljene tri zbirke), političar, izdavač kalendara, policajac, urbanista, diplomata, pisac algebre, mnogostruki kulturni radnik i vredni pomagač Sterijin: jednom reči neobična ličnost koja je prošla »sito i rešeto« u najboljem smislu te reči, svakako da je imao šta da napiše u svojim memoarima i oni su svakako veoma zanimljivi.

Ima još nešto zbog čega ovo propuštanje da se objave memoari ovog značajnog kulturnog pregaoca iz prošloga veka, čini da ovaj slučaj dobije odista vid paradoksalnosti. Naši istoričari koji su pisali o Srbiji kneza Miloša, pišući o Milošu, Ustavobraniteljima ili Mihajlu, pozivaju se, ko više ko manje, na ove uspomene Atanasija Nikolića. Čudno a i paradoksalno: istoričari se pozivaju na jednoga svedoka, a on nikako ne može da dođe do reči! Međutim, od smrti Atanasija Nikolića (1882) pa dosad Srpska akademija je objavila baš iz oblasti memoarske književnosti i značajna dela a i manje značajna (da kao manje značajna pomenem »Uspomene i doživljaje Dimitrija Marinkovića 1846—1869. Posebna izdanja SKA knjiga CXXVI. Društveni i istoriski spisi knjiga 51, Beograd 1939), ali memoari Atanasija Nikolića ostali su i dalje u arhivskim trezorima Srpske akademije nauka.

Iduće godine navršiće se 70 godina od smrti ovog velikog, mnogostrukog i toliko neobičnog kulturnog radnika. Možda će se nadležni Institut Srpske akademije nauka setiti da za iduću godinu unese u svoj izdavački plan i objavljivanje ovih uspomena Atanasija Nikolića.

Kad su mu objasnili stvar, uze on akt, leti očima po njemu, mumlja, zuji, jer on tako čita akte. Samo ponegde udari glasom po čitavoj riječi.

— »U vezi mzzz... pozivate se mzzz... va-lja-no, mzz... prvo... drugo... treće... mzz... mi-ša!« U redu!

— Eh! direktor će — Zajc, molim Vas! Sad Vi lijepo na to odgovorite i kako tu veli, obrazložite! Pogledajte i u kabinet zbog stvarnih podataka, znate. Neka Vam nastavnik ili podvornik pokažu sliku i miša.

— Sve u redu. Već ću ja.

Nema ga, ljudi, što je Zajc. Đavo neka ga pita kako on to umije. Uvijek mu štono vele, nisu sve daske na mjestu, ali to umije. A i radio je nekoliko godina u administraciji. Što se toga tiče, može on turiti u lijevi rukav i direktora i Kvasića i cijelu zbornicu. Za nj su se trideset pete borila dva sreska suda i jedna opština takav je bio majstor na peru. Zar njemu treba i zaviriti u prirodopisni kabinet? Sjeo on nekud u kut, oblizao olovku i mzzz, mzzz, mumlja, zuji, piše, precrtava pa piše, i dok se direktor tamo u kancelariji nekoliko puta okrenuo oko sebe, Zajc je bio gotov s rabotom. Evo Zajca, i samo šutke stavio akt pred direktora.

Čita direktor, čita Kvasić, čitajući obojica skupa jednoglasno zaključuju da oni to ne bi umjeli. Nema šta, Zajc je majstor.

— Ja sam sto puta kazao: ...lije svak za ova posla! — veli direktor. — Vječna šteta, što se zaljubio u tu gimnastiku. Protokolirajte i šaljite odmah!

Otperjao akt. Putuje on, putuje, i evo ga na stolu pred Ušičkom. Leži on nasred stola i ne srami se kao onaj. Čak i drsko gleda u referenta kao da veli: Čitaj me, čiko!

Ušička posegne za njim, otvori ga oči mu sinuše kao mačku.

— No! Dakle stigao je odgovor u pogledu onog rashodovanja! — sjekne on značajno prema Paripoviću.

— Aha! Aha! Čitajte! — namjesti se brzo Paripović i postavi dlan iza uha.

— Dakle molim. »U vezi akta te Uprave broj taj — i — taj od toga — i — toga, dostavlja se toj Upravi slijedeće objašnjenje odnosno obrazloženje:

Ad 1 Slika predložena na rashodovanje pod brojem trinaest priloga procjembene vrijednosti dinara šest slovom šest, pripada zorno-obučnoj kolekciji prirodoslovne zbirke ove škole. Ista prikazuje cjeloviti razrez u tekstovno odgovarajućem crtežu iz područja zoologije.

Ad 2 Narav kvara na rashodovanje predložene slike, navedene pod gornjim, prouzrokovana je trajnim prilivom vlage kao posljedice nedovoljno suhih zidova zgrade ove škole što se dade objasniti kao učinak nastupnih kiša jesenskog perioda u razlivu, s obzirom na oluk kao takav, a pod glavnim zahvatom vjetra sjevero-sjeveroistočnu stranu zabata navedene zgrade.

Ad 3. Narav kvara na rashodovanje predloženog miša pod brojem četrnaest priloga procjembene vrijednosti dinara jedanaest slovom jedanaest, prouzrokovana je slučajnim zakotom kukca poznatog pod imenom moljac obični, omogućenim pod okolnostima dobne promjene u pravcu toplog vazduha, a u smislu razvoja gorespomenute jedinke sa nepredvidivonesprečivom posljedicom oštećenja krivnjom činioca, konkretno moljca na štetu državne imovine, konkretno miša.

Skladno ranijem prijedlogu s prilogom pod vidi gore, a na konačni uvid.

Priloga O.«

— Jeste li vidjeli šta znači kad ih malo pritisneš o zid? — klikne Ušička kao soko — Kako sad umiju, a?

— I kako je to sad pravilno i lijepo sastavljeno! — ganuto zaškripi Paripović. — Upravo je milina čitati odnosno slušati.

— Dakle ovo je sad ipak akt! — udari Ušička sudlanicom po njemu.

— Čovjek prosto ne bi vjerovao da su onaj prvi akt i ovaj isti ljudi pisali.

— To je ono, vidite! — digne Ušička prst. — Ljudi su Vam upravo tako vi, a nastavnici da ne govorimo. Svi bi htjeli tu-bu, sve bi htjeli jednostavno i lako, dok ih ne naučiš pameti.

— Tako je! — digne i Paripović prst. — Treba njih naučiti Bože — stane on gukati — koliko sam ja u svojoj službi krasnih akata sastavio!

— Vjerujem. Ali ja Vam kažem: — digne ponovo Ušička prst — i oni će se naučiti. I to samo na ovaj način.

— Tako-tako! Samo na ovaj način! — potvrdi Paripović i škljocne zubima.

Ni Ušička ni Paripović nisu imali sreće da i dalje podižu kvalitet dopisa kao najočitijeg izraza dobre administracije. Nekako baš u to vrijeme bila su obojica penzionisana. Uzrok su bile poodmakle godine službe, slabije zdravlje, a pomalo čak i nerazumijevanje za njihova shvaćanja u administraciji. Jer u riječi »narav kvara« bila je takva, da su gotovo u isto vrijeme obojica bili rashodovani. Na njihova mjesta dođoše nekakva dva čovjeka, kojima je sve što je jednostavno i jasno bilo ujedno i dobro ,tako da Zajc ni zbog najvećeg miša u prirodopisnoj zbirci nije trebao da stavlja u pogon svoju fantaziju.

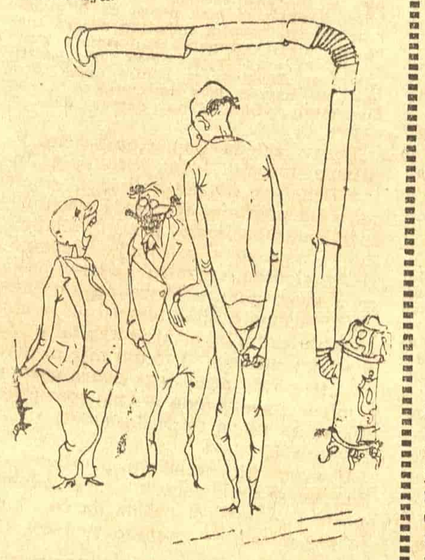

Crteži Z. Džumhura

Kratke vesti iz inostranstva

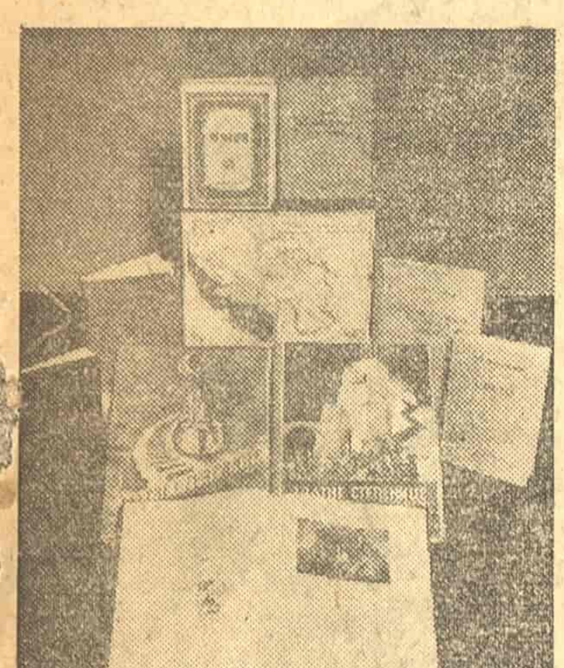

IZLOŽBA »PROSVETINIH« IZDANJA U NJUJORKU

U našoj zemlji nedavno je boravio g. Robert L. Krovel, izdavač knjiga iz Njujorka. Interesujući se za našu izdavačku delatnost, g. Krovel je posetio i »Prosvetu«, izdavačko preduzeće Srbije, gde mu je na rastanku bilo poklonjeno nekoliko knjiga, uzoraka »Prosvetinih« izdanja. Po povratku u S. A. D. g. Krovel je priredio malu izložbu ovih knjiga u prostorijama Saveta američkih izdavača u Njujorku, i o tome poslao »Prosveti« vrlo ljubazno pismo i fotografiju koju donosimo.

DIRIGOVANA UMETNOST U TREĆEM RAJHU

Dr. Oto Rave objavio je kraću istoriju dirigovane umetnosti u Trećem Rajhu (Dr. Otto Rave: »Kunstdiktatur in Dritten Reich«, Verlag Gebr. Mann, Hamburg), u kojoj prikazuje na dosta nepotpun i površan način položaj umetnosti i umetnika pod hitlerizmom. Tu su izneti podaci o progonima umetnika, o rasprodaji dela »degenerisane« umetnosti, o uništenju i paljenju 1000 uljanih slika i skulptura i oko 4.000 crteža i akvarela. U knjizi se takođe prikazuju nastojanja nacista da stvore »rasnu nemačku umetnost«, ideološke rasprave oko toga šta je to »nemačka umetnost« i sistem diktature nad celokupnim umetničkim životom, koji je imao tako porazne rezultate za nemačku umetnost.

NOVA MEĐUNARODNA REVIJA

Evropsko kulturno društvo (Société Européenne de Culture) počelo je da izdaje u Veneciji novu međunarodnu reviju »Razumeti« (Comprendre). U prvom broju objavljeno je da će ta revija tretirati »sva pitanja koja se odnose na razvoj sadašnje krize evropske kulture« i da će »pokušati da pobudi interes za izvesne probleme koji su često zapostavljeni zbog nacionalističke orijentacije koja se daje kulturi«, kao i da će »nastojati da se javnost bolje upozna sa raznim nacionalnim kulturama«. Urednik časopisa je Umberto Kampanjoli.

IZLOŽBA FUŽERONA »ZEMLJA RUDNIKA«

U Parizu je otvorena izložba slika francuskog slikara Fužerona pod naslovom »Zemlja rudnika«, na kojoj su izloženi crteži i uljane slike iz života rudara u Francuskoj. Izložba ima podnaslov: »Prilog izgradnji novog francuskog realizma«. U oceni ove izložbe kritika je podeljena, ali se ističe da se kod Fužerona oseća snažan uticaj Davida, kako po monumentalnim kompozicijama tako i po sistematskom korišćenju svetla i sene.

PREGLED ITALIJANSKE UMETNOSTI U 1950 GODINI

U redakciji Valsekija i Apolonija objavljena je u Torinu knjiga »Panorama italijanske umetnosti 1950« (Panorama dell'arte italiana 1950), koja sadrži prikaze kritike i beleške o najvažnijim događajima na polju likovne umetnosti, arhitekture, muzike, književnosti i pozorišta u Italiji u toku 1950. Registrovane su sve izložbe i nagrade, kao i najvažniji članci, kritike i polemike iz italijanskih časopisa i novina. Ta knjiga je prva u seriji »panorama«, koje će se objavljivati svake godine.

IZLOŽBA TURSKOG DEČJEG SLIKARA U PARIZU

U Parizu je izazvala interesovanje u umetničkim i pedagoškim krugovima izložba slika Hasan Kaptana, turskog dečaka od devet godina. Mladi slikar je sin jednog turskog profesora umetničke akademije. On je još kad mu je bilo pet godina studirao u Parizu preslikavajući slike starih majstora sa vanrednom veštinom i vernošću. Sada već pronalazi svoj lični izraz, naročito u kompozicijama. Od starih slikara mladi Hasan najviše voli Van Goga, Bonara i Pikasa.

FILM O MAHATMI GANDIJU

U Holivudu se vrše pripreme za snimanje filma o Mahatmi Gandiju. Film režira Geza Herceg, ulogu Gandija igra Paul Muni, a Nehrua — Šarl Boaje.

MEĐUNARODNI CENTAR UMETNOSTI I ODEVANJA

U novoosnovanom »Međunarodnom centru umetnosti i odevanja« u Veneciji (Palata Grasi) otvorena je 25 avgusta izložba koja obuhvata period romantizma u Francuskoj. Izloženi su portreti gospođe de Stal, Šatobrijana, Misea, Žorž Sandove, Balzaka, Gotjea, Merimea i drugih francuskih romantičara, zatim originalna izdanja i rukopisi njihovih glavnih dela u kojima se pominje Venecija, putni dnevnik Edgara Kinea, divne panorame Venecije od Koroa (1834) itd. Na izložbi je rekonstruisana, sa originalnim predmetima iz epohe, jedna trgovina u Veneciji sa »pariskim frivolnostima« i pomodnim predmetima.

MEĐUNARODNA IZLOŽBA STAKLA

U pariskom Muzeju primenjene umetnosti organizovana je međunarodna izložba stakla. Ovo je prva izložba te vrste, a sastavljena je zapravo iz tri izložbe. Jedna je retrospektivna izložba francuskog stakla od galsko-rimskog perioda pa sve do 1940 godine. Drugi deo izložbe prikazuje rad savremenih francuskih staklara, a treći — dela inostranih majstora iz Švedske, Holandije, Italije, Belgije i Amerike.

400-GODIŠNJICA »UTOPIJE« NA ENGLESKOM JEZIKU

Godine 1551 štampan je u Londonu prvi engleski prevod Morove »Utopije«. Original Tomasa Mora napisan je na latinskom jeziku 1516 godine i izdat u Holandiji, u gradu Luvenu. »Utopija« je »politički roman« koji se kritički osvrće na socijalne, političke i društvene probleme Engleske na početku XVI veka i daje predloge za njihovo rešenje. Povodom 400-godišnjice »Utopije« na engleskom jeziku izašlo je ove godine u izdanju Evrimens Lajbreri novo izdanje ovog dela.

Džumhur: Izložba Narodnooslobodilačke borbe

PRAVA POZADINA »JEZIČKE« BORBE G. JULIJA BENEŠICA

Osvrt na jedan njegov napis u 4—5 broju zagrebačke „Republike"

Pre ravno godinu dana, u avgustu 1950, objavio sam u »Književnim novinama« kratku belešku o knjižici stihova savremenog poljskog pesnika Tuvima (izdanje Male biblioteke, »Zora«, Zagreb) u prevodu g. Julija Benešića. Konstatovao sam da je prevod rogobatan, nepoetski, loš, u što se može uveriti svaki nepristrasan čitalac koji koliko-toliko ima osećanja za poeziju i svoj maternji jezik. Naveo sam i nekoliko primera — kažem nekoliko, jer se radilo o kratkoj belešci, sumarnoj i usputnoj impresiji, a ne o članku ili studiji — rđavog rimovanja, rđave i naopake upotrebe reči, starinskih i sladunjavih fraza i epiteta iz perioda romantizma, kao i nasilnog menjanja smisla glagolu r a s t a p a t i s e (zbog sroka!) i zastarele primene glagola n a t a k a t i (opet zbog sroka!).

Gospodin Julije Benešić je iskoristio moju belešku kao povod da u 8—9 broju zagrebačke »Republike« (kolovoz—rujan 1950 g.) da izraza koliko svojoj povređenoj sujeti, toliko i neobjašnjivoj prepotenciji, pa čak i zlobi. Čitav njegov odgovor (vidi članak »Julijan Tuvim« u pomenutom broju »Republike«), od početka do kraja, prosto je bio intoniran jedva uzdržanim besom, ekskatedarskim pljuckanjem odozgo, potsmevačkim i potcenjivačkim epitetima (kao onaj da sam ja »upražnjavatelj« kritike u K. N«.), izvrtanjima i slično. Očigledno je bilo da g. Benešić želi da prebaci diskusiju na drugi, sasvim l i č n i teren i da ga principijelna pitanja malo ili nimalo ne interesuju. Između ostalih kurioziteta, on je u tom svom »odgovoru« javno tvrdio ono što ja nisam nigde napisao, — naime: da negiram postojanje glagola r a s t a p a t i s e i n a t a k a t i, mada je kod mene bilo reči o njihovoj naopakoj primeni u njegovom prevodu. U čitavom tom neukusnom sklopu vrlo je simptomatično, još tada, bilo i apostrofiranje beogradskih »Književnih novina« — pri čemu bi akcenat trebalo da padne na reč »beogradske« — iako nekih drugih »Književnih novina« u našoj zemlji niti je bilo niti ih danas ima. Napisao sam odgovor g. Benešiću, u kome sam pobio sva njegova izvrtanja i podmetanja, i poslao redakciji časopisa »Republika«. Skoro dva meseca ležao je moj rukopis bez odgovora, a onda mi je, pošto sam s grupom srpskih pisaca posetio Zagreb, usmeno rečeno od strane dvojice članova redakcije da ga ne mogu objaviti, jer je njima nezgodno da se zameraju g. Benešiću koji je jedini njihov prevodilac s poljskog na srpskohrvatski, i sl. U interesu istine, moram reći da sam u svome napisu, znajući za držanje i rad g. Benešića iz vremena okupacije i takozvane NDH, na dva mesta napravio aluziju u tom smislu, povezujući sve to s njegovim ispadom u 8—9 broju »Republike«. Štaviše, drugovima iz redakcije »Republike« tom prilikom sam otvoreno rekao da mislim i da sam uveren da se Benešić rukovodio čisto šovinističkim a ne nekim principijelnim motivima kad je pisao svoj »odgovor«, što se vidi iz čitavog tona i načina na koji je napisan. Pošto su oni ostali pri svome, smatrajući da ja preterujem u svom »sumnjičenju« g. Benešića, objavio sam svoj napis u »Književnim novinama« (br. 2 od 9 januara 1951 g.). Tom prilikom sam namerno iz njega izbacio pomenute političke aluzije, jer mi se učinilo da je zaista zgodnije da g. Benešića tučem (da mi se ne bi zamerilo »solunaštvo«) na terenu našeg jezika i — poezije. Očiglednim primerima i citatima iz prevoda Benešićevog pokazao sam i dokazao g. Benešiću da stihovi »A pana Jađa iz bufeta rastapa se razblaženo« znače čistu jezičku besmislicu, jer se žena ne može rastapati (sem ako nije od šećera), a da stih »putnikom votku natače« znači čist arhaizam, jer tako danas niko ni u Hrvatskoj ni u Srbiji niti govori niti piše. Time je, tako je bar izgledalo, čitava ta nemila »diskusija« bila završena.

Međutim, g. Benešić je ovih dana učinio ono što sam ja namerno želeo da izbegnem. On je nedavno, sam, po svojoj slobodnoj volji, stupio nogom na trulu (za njega trulu) — političku dasku. U broju 4—5 zagrebačke »Republike« (za travanj—svibanj 1951 g.), pod punim svojim potpisom, objavio je neku, kako sam u nadnaslovu kaže, »kozeriju o korektorima«, u kojoj je, na već poznati način, pokušao da se »obračuna« sa nekolicinom kritičara svojih prevoda. U ovoj »kozeriji« g. Benešić nam je napričao i stvari koje nisu nimalo duhovite ni kozerske, šta više — isuviše su ozbiljne, čak preozbiljne, da bi ih mogao prikriti kerempuhovski smokvin list. Jer je više nego jasno da je nevini i bezazleni privid tobožnje »kozerije«, forma »šaljivog« ćaskanja koju je izabrao g. Benešić, namenjena u prvom redu neobaveštenim i naivnim čitaocima, a možda i — liberalnim redaktorima »Republike«. Po onoj staroj »da se Vlasi ne sete«, g. Benešić je u tom svom »kozerskom« napisu, uz razne filološke začkoljice, citate i mudrovanja, kao »slučajno« i kao »uzgred«, opet pomenuo i moju ličnost. Bez ulaženja u bilo kakve dokaze — jer mu ma kakvo dokazivanje i nije bilo cilj — ponovio je opet staru neistinu o tome da ja tobož negiram postojanje glagola r a s t a p a t i s e i n a t a k a t i. Zatim je prešao na Krešimira Georgijevića koji je (takođe u »Književnim novinama«) kritikovao njegov dozlaboga rogobatan i rđav prevod Jastrunove knjige o Mickjeviču, tvrdeći da su jezičke nekorekcije u njegovom prevodu Georgijeviću nerazumljive zato »jer ih je tražio uzalud po rječnicima, a n e n a l a z i i h u o n o m k n j i ž e v n o m j e z i k u, k o j i m s e o n s l u ž i i k o j i o n p r a t i, premda kažu da ga u Beogradu ubrajaju među stručnjake za hrvatsku književnost« (podvukao T. M.). Ali, cvet ovog »kozerskog« naklapanja nalazi se u zaključku g. Benešićevog članka.

Evo šta je g. Benešić, deset godina nakon početka naše Narodne revolucije i punih šest godina nakon oslobođenja, doslovno u svom zaključku rekao:

»I što sada vidimo? Neki »korektori« hoće da nam i n f i l t r i r a j u riječi, kojima se oni služe, a smetaju im one kojima se m i služimo. K a d t i j e s n i i u s k o g r u d i r e g i o n a l i z a m h o ć e d a b u d e i m p e r i j a l i s t i č k i c e n t r a l i z a m, p o s t a j e s m i j e š a n i n e o d r ž i v.« (podvukao T. M.)

Kao što vidite dragi čitaoci, prikazi i beleške na loše prevode g. Benešića, pre svega na njegov loš i rogobatan jezik, sve te ocene koje su, zaista sasvim slučajno došle sa ovih, srpskih i »beogradskih« strana — nisu ništa manje nego pokušaji »infiltracije« velikosrpskog duha, velikosrpskog šovinizma i regionalizma, jugoslovenskog imperijalističkog centralizma, to će reći opet — velikosrbizma! I k o t o i o d k o g a hoće da brani i odbrani hrvatski jezik i hrvatsku kulturu? I k o t o k o g a optužuje i kleveta za velikosrpski šovinizam i imperijalistički centralizam? U čije ime govori g. Benešić kad samouvereno kaže »mi«, da li u ime hrvatskog naroda i hrvatske napredne inteligencije, ili u ime potučene frankovštine i potučene ustaške reakcije? Konačno, ko je taj gospodin Julije Benešić?

Preskočićemo njegovo detinjstvo i mladost, to da se rodio u Iloku, da je bio loš đak i da ga je otac s kaišem u ruci terao u školu, jer nas to zaista nimalo ne interesuje, a ukoliko smo i došli do tih podataka kriv je sam njihov autor koji je požurio da sve to i objavi u vreme takozvane NDH. Preskočićemo i njegovu intendantsku službu u zagrebačkom kazalištu u periodu između dva rata i njegov dugogodišnji boravak u Poljskoj, pa ćemo se zaustaviti na 1939 godini, onoj sudbonosnoj godini koja označava početak Drugog svetskog rata. Prema podacima koje daje akademik Aleksandar Belić te godine je g. Benešić izdao u Varšavi, na poljskom jeziku, gramatiku srpskog ili hrvatskog jezika (vidi o tome članak »O Benešićevoj gramatici« u Belićevoj knjizi »Oko našeg književnog jezika«, izdanje SKZ). U toj knjizi, kaže Belić, postoji »ceo odeljak, od celih 46 strana, što čini znatan deo cele gramatike, posvećen rečničkim razlikama između srpskog i hrvatskog jezika, takozvanim srbizmima i hrvatizmima« (Belić: »O Benešićevoj gramatici«). Bez obzira na neke Belićeve formulacije po nacionalnom pitanju, s kojima se ne bih mogao složiti, dalja, č i n j e n i č n a analiza, p r i m e r i koje on navodi da bi pokazao kako g. Benešić n a s i l u b o g a p o k u š a v a d a o d v o j i k i n e s k i m z i d o m s r p s k i o d h r v a t s k o g j e z i k a, srpski od hrvatskog naroda, upravo frapantno daju pravi lik ovog gospodina koji se odavno, i to ne slučajno, našao na istoj liniji s frankovcima i frankovštinom.

Aktivnost g. Benešića iz vremena okupacije i takozvane Nezavisne Države Hrvatske u tom pogledu je još zanimljivija. Preturio sam sve raspoložive (nažalost, nepotpune) komplete od 1941 do 1945 g. »Hrvatskog naroda«, glasila hrvatskog ustaškog pokreta, sve komplete (nažalost, takođe nepotpune) nedeljnog lista »Spremnost«, »misao i volja ustaške Hrvatske« (to su, naime, naslov i podnaslov lista) i pronašao lepe i dragocene podatke o g. Benešiću. Evo šta je on sve radio i objavio pod svojim imenom, dajući moralnu podršku najkrvavijem i najterorističkijem režimu za koji zna istorija svih naših naroda, podržavajući a k t i v n o (makar i posredno) poznatu ustašku, nemačku i pronemačku laž da se u NDH radi o čuvanju hrvatstva i hrvatske kulture, podupirući »misao i volju ustaške Hrvatske«, u isto ono vreme kada su Nazor, Goran Kovačić i toliki drugi pisci i kulturni radnici svih jugoslovenskih naroda s puškom u ruci branili svoju čast i čast svoje zemlje, trunuli po logorima i tamnicama ili, u najgorem slučaju, ćutali u mraku bede i užasa. Evo brojeva ustaške »Spremnosti«, u kojima je g. Benešić objavio bilo prevode s poljskog bilo svoje originalne radove (neke sam od njih imao u rukama, a neke citiram prema podacima iz »Hrv. naroda«): br. 55 od ožujka 1943 (»Osvrt na mladost pred pragom starosti«), br. 62 od 2 svibnja 1943 (Komentar uz Harambašićevu pesmu »Radnikom«), br. 75 iz 1943 (»Naše se stvari zabo-ravljaju, »svaštice« iz zagrebačkog tobolca prije 90 godišta«), broj od lipnja 1943 (»bilježka« uz Harambašićeve »Naše, baš naše priče«), br. 83 od 26 rujna 1943 (prevod humoreske Magdalene Samozvaniec »Žene i mužkarci«), br. od srpnja 1943 (»Šef mjestne kontrole« i prevod Sjenkjevičeve priče), br. 85 od 10 listopada 1943 (prevod humoreski Julijana Tuvima (Doživljaji s muž karcima«), br. 90 od 14 studenog 1943 (komentar uz Harambašićevu političku satiru »Smrt činovnika«), br. 91 od 21 studenog 1943 (»Kako sam postao intendant«), dvobroj 96 i 97 iz 1943 (»Tragom Jorgovanića, o uređivanju sveukupnih djela hrvatskih pisaca«), broj iz februara 1944 (»Doj movi o Branimiru Livadiću — prijateljska rieč o 50-godišnjici umjetničkog rada«), božićni broj iz 1944 g. — u vreme kad smo već držali oslobođeni Beograd! — (»Moji kolege Poljaci«) i najzad broj 140 od 22 listopada 44 (»Misli i uspomene o kazalištu«). Sarađuje u »Hrvatskoj reviji« koju uređuju Olinko Delorko i isti onaj Livadić kome posvećuje jubilarnu »prijateljsku rieč« i upućuje jubilarne zdravice, a na dan 26 aprila 1944 godine učestvuje u žiriju ustaškog »Hrvatskog naroda« i određuje nagrade u raspisanom natječaju, zajedno sa ovom »kitom« »hrvatskih« »pisaca«: Branimirom Livadićem, Olinkom Delorkom, ravnateljem »Hrvatskog naroda« Markom Covićem i urednikom »kulturne« rubrike »Hrvatskog naroda« dr Krunom Krstićem (ovaj poslednji je bio glavni »teoretičar« onog zloglasnog ustaško-hrvatskog jezika od koga se svakom čoveku koji iole ima sluha kosa diže na glavi). Ali ni to još nije sve. U prvoj polovini 1944 godine g. Benešić postiže vrhunac svoje »književne« karijere pod ustaškom vlašću i postaje — odgovorni urednik časopisa »Vienac« (ne šalite se glavom da izgovorite slučajno ovu reč kao »Vijenac«, jer ko mu ga zna...!). Mislim da nije potrebno naglašavati ko je u to vreme mogao postati odgovorni urednik nekog lista ili časopisa! Kakotako, tek izašla su iz štampe svega tri broja časopisa za ožujak, travanj i svibanj 1944 g., a dalje njegovo izlaženje je, valjda, omela — blizina fronta. U nekoliko objavljenih napisa — pre primaknuća fronta! — odgovorni urednik je ipak uspeo da formuliše i potomstvu zavešta nekoliko svojih značajnih misli, kao naprilikuu: »Ima i pisac stanja, za koja nije uviek odgovoran« (sic!), ili »Dosljednost i nije uviek kreposť«, ili, najzad, (ova poslednja zvuči kao memento!) »Okorjelima nema, dakako, spasa«.

Takav izgleda, i to u najkraćim linijama, moralni i politički lik g. Julija Benešića, čoveka koji je, u vreme najvećih pogroma Jevreja, komentarišući Harambašićevu pesmu »Radnišući Harambašićevu pesmu »Radnikom«, napisao u ustaškoj »Spremnosti« i sledeću rečenicu: »Harambašić se u svom govoru obara na kapitalistički sustav, koji se temelji na izrabljivanju radnika, a taj je kapital u židovskim rukama«. I to mu nije ni malo smetalo da posle toga dobro večera i mirne savesti ode — na spavanje. Šta su se njega ticali Jasenovci i slične stvari!

U svom klevetničkom pamfletu g Benešić se dotakao čak i mog rodnog mesta i — misleći valjda da će silno da me uvredi — napisao sledeće: »I sada, kad neko iz Saraoraca kaže: kod nas se tako ne govori, to znači, da svi ljudi nisu iz Saraoraca. A ako netko hoće da svi (opet svi! — T. M.) govorimo kao on, onda će naše jezičko blago pasti na jedva hiljadu riječi«.

Nigde i nikome nisam pravio zamerke, niti je to moja misao bila, niti je mogla da bude, da se svuda mora govoriti onako kako se govori u mome selu ili kraju. G. Benešić i tu, kao i obično, ne stideći se svoje sede kose, u bukvalnom smislu te reči — kleveta i laže. Ne znam koliko je on reči naučio u svom Iloku, ali sa ovih svojih hiljadu, koje mi on »širokogrudo« priznaje, ja sam, zajedno sa svojim hrvatskim drugovima iz Narodnooslobodilačke borbe i Revolucije, a i pre rata kao đak i student, makar mucao o bratstvu i jedinstvu srpskog i hrvatskog naroda, svih naših naroda. Gde je za to vreme bio i šta je radio g. Julije Benešić? Neka na ovo pitanje da javno svoj odgovor. Ali, »okorjelima nema, dakako, spasa!«

U čitavom ovom spletu pitanja oko toga koja je reč bolja a koja nije, koje je narečje lepše i melodioznije a koje nije, koji je glagol pogrešno upotrebljen a koji nije, — ne radi se uopšte o jeziku i jezičkim i filološkim začkoljicama. Čitava stvar je čisto političke prirode. G. Benešić hoće očigledno da zaustavi istoriju. On hoće ne samo da nas vrati na 1941 g., već da nas baci i daleko iza istoriske 1850 godine, godine Književnog dogovora koji su potpisali Ivan Mažuranić, Ivan Kukuljević Sakcinski, Vuk Karadžić, Đuro Daničić i drugi — i u ime Hrvata i u ime Srba. On, to je očigledno, nastavlja ustašku »tradiciju« stvaranja po svaku cenu posebnog hrvatskog jezika, oslobođenog od svih »srbizama«!

Tako, i na taj način, koristeći razne pukotine naše socijalističke demokratije, ovaj gospodin, zakulisno i vešto, udara na osnovne tekovine naše Revolucije, i ne samo naše Revolucije, već i ranije demokratske borbe i demokratskih pokreta kod Srba i Hrvata. Čitava njegova prevodilačka aktivnost, pa i ova »polemika« i »diskusija«, razgolićuju njegov jezuitizam koji je sav zasnovan na potajnom i veštačkom raspirivanju suprotnosti Zagreb — Beograd. A već je krajnje vreme da se skine s dnevnog reda priča o velikosrpskom Beogradu, o velikosrpskom šovinizmu, jer ovamo više ne sede na vlasti pretstavnici velikosrpske buržoazije! Nažalost, niko od naprednih hrvatskih pisaca, komunista i antifašista, boraca iz rata i simpatizera, nije se našao da ustane protivu ovih nečuvenih i drskih pokušaja g. Julija Benešića. Ili, možda, misle da će stvar sama po sebi pasti u vodu i da je »demokratski« da i saradnik ustaša g. Benešić slobodno i javno izlaže »svoja« mišljenja? Ne mogu da verujem da je tako. Ne mogu i neću da verujem da će i redaktori »Republike«, od kojih su dvojica prvoborci a jedan dugogodišnji napredni pisac, ostati i dalje, posle svega ovog, pri svom liberalnom gledanju na ovakve pojave. Jer, konačno, ne radi se više o ličnostima, već o osnovnim principima naše demokratije.

Tanasije MLADENOVIĆ

NJEGOŠ I PUŠKIN

Njegoš — svedok Puškinove sahrane?

U poslednjem broju »Književnih novina« (br. 37) u članku »S i t n i c e« —? govori se i o »patki kako je Njegoš video mrtvoga Puškina«. Pošto sam pre nekoliko godina u jednom svom članku o Puškinu u jednoj beogradskoj reviji spomenuo mogućnost da je Njegoš gledao Puškinovu sahranu, smatram za dužnost da navedem odakle sam crpao ovu pretpostavku.

M. M. Pešić napisao je i štampao godine 1937 (Jugoistok, Beograd) knjigu »Puškin«, u kojoj čitamo na strani 161:

»A. I. Turgenjev u svome D n e v n i k u beleži da je pri spuštanju pesnika u grob opazio nedaleko odred žandarma. Mučen valjda strahom da se i njemu kao svedoku varvarskog pogreba ne desi nešto, obratio se kaluđeru Genadiju za objašnjenje. Odgovoreno mu je da je doputovao »srpski mitropolit Petrović«; da je naređeno da ga ne puštaju u Petrograd; da su čak »propisali« za njega ćeliju i hranu.

A taj srpski mitropolit nije niko drugi do naš pesnik P e t a r P e t r o v i ć -- N j e g o š. On je 1837 godine iz Beča preko Derpta doputovao u Pskov, pa je kao što vidimo zadržan u Svjatogorsku. To je verovatno učinjeno iz obazrivosti, da ne bude primećen u prestonici od turskog poslanstva, jer se Rusija obavezala da se ne meša u pitanja balkanskih Slovena. Tako je Vladika Rade, možda sa prozora ćelije, prisustvovao činu jedne velike drame, jedini u ime dva naroda kojima je pesnik podjednako pripadao.«

Ovo je izvor iz kojeg sam naveo pretpostavku, a Pešić ju je uzeo — kao što vidimo — iz »Dnevnika« Puškinova prijatelja A. I. Turgenjeva.

Mile KLOPČIČ

Njegoš nije mogao videti mrtvoga Puškina

Mislim da ne vredi nadugačko raspravljati o ovom pitanju zato što ga je g. Risto J. Dragićević, upravnik muzeja na Cetinju, jedan od naših najboljih znalaca Njegoševa života, konačno raspravio. On je u svom članku »Njegoš nije mogao vidjeti mrtvoga Puškina« (Istoriski zapisi 1948, knj. II, sv. za septembar—oktobar, str. 219-225, i posebno u zbirci »Članci o Njegošu«) utvrdio sledeće:

1. Da je Njegoš otputovao iz Beča za Rusiju u subotu 6/18 februara 1837 godine;

2. da je 15/27 februara stigao u Varšavu;

3. da je 3/15 februara Puškinovo telo preneseno u Uspenski manastir (udaljen od Pskova 115 km.!) i tamo sahranjeno 5/17 februara god. 1837, dakle dok je Njegoš bio još u Beču.

Da je Njegoš bio na sahrani Puškinovoj, svakako bi tako važan i za njega upečatljiv događaj zabeležio u kojem od svojih pisama iz Rusije, u kojima inače pominje i mnogo manje značajne svoje zgode i nezgode.

Ostaje, dakle, da je Njegoš mogao osetiti samo atmosferu neposredno po smrti Puškinovoj i na taj način imati »duhovni susret« s njegovim genijem.

Božidar KOVAČEVIĆ

BELEŠKE

Ervin Šinko

U ŠTAMPI JE KNJIGA ERVINA SINKA »SABLAST KRUŽI EVROPOM«

U izdanju preduzeća »Zora« u Zagrebu uskoro izlazi iz štampe knjiga Ervina Sinka, zbirka članaka i rasprava o sukobu između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, pod naslovom »Sablast kruži Evropom«. Pored članaka već objavljenih u raznim časopisima i listovima od 1948 godine naovamo, u knjizi će se prvi put štampati i opširan napis o kominformovskom, takozvanom »mirovnom pokretu«. Za novu knjigu Ervina Sinka vlada veliko interesovanje i u inostranstvu. Tako je jedno zapadnonemačko izdavačko preduzeće dalo ponudu da se knjiga prevede na nemački.

NOVI BROJ »HRVATSKOG KOLA«

Izašao je iz štampe broj 3 i 4 časopisa »Hrvatsko kolo« sa sledećim sadržajem: Milan Marjanović: Pjesnikovo proljeće; Jure Kaštelan: Tri pjesme; Slobodan Berberski: Na povratku iz rata; Frano Alfirević: Dvije pjesme; Niko Berus: Deset godina naše borbe i revolucije; Jakov Sekulić: Teška priča; Jakša Kušan: Tri pjesme; Lierka Premužić: Tri pjesme; Stanislav Simić: Jezik i pjesnik; Dante: Čistilište, peto pjevanje (preveo M. Kombol); Ugo Fescolo: Grobovi (preveo V. Desnica); Giacomo Leopardi: Posljednja Safina pjesma (preveo F. Alfirević); Giosue Carducci: Na brdu Mariju (preveo V. Desnica); Nikola Dispopra: Prvi dan; Rukovet domaće lirike (N. Murvar, B. Dukić, S. Diana, S. Pandžo, Lj. Jocić, A. Soljan, Č. Prica, I. Slamnik, M. Slaviček, B. Halusa, K. Quien, D. Ločarević, D. Čurčija, N. Aganov); Ferdo Maslić: Uz prijevode Puškina u jubilarnoj 1949 god. kod nas; Novalis: Himne noći (preveo D. Tadijanović); Hristo Botev: Hadži Dimitar (preveo I. B.); Heinrich Heine: Štakori selci (preveo S. Simić); Tvrtko Čubelić: O nekim problemima iz područja narodne književnosti. U feljtonu: Proslava stote godišnjice smrti Stanka Vraza (347) — I. E.: Makedonski učenjak o Vrazu (349) — Đuro Plemenčić: Ivan Goran Kovačić (350) — Ivo Vidan: Uz izdanje četiriju drama Bernarda Shawa (361) — S. J.: »Djela hrvatskih pisaca« u izdanju »Zore« (365) — Ferdinand Adelsberger: Kratki pregled naše teorije ritma (370) — T. P.: Slovenski pravopis (377) — Rudolf Ričanić: Dvije rasprave o hrvatskoj politici (379) — Božidar Širola: Neke opaske melografskim zapisima u prilogu zbornika »Hrvatske narodne pjesme kajkavske« u redakciji dra. V. Žganca (383) — M. K.: Bilješke o petom pjevanju Danteova »Čistilišta« (384) — V. D.: Bilješke o »Grobovima« Uga Foscola (386) — I. B.: Bilješka o Hristi Botevu (387) — I. K.: Hijacint Petris (388).

BIBLIOGRAFIJA

Oton Župančić: Pjesme. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 111, cijena din. 90.

Ervin Šinko: Aronova ljubav. Lirska pripovijetka. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 206, cijena din. 95.

August Šenoa: Djela. IV. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 536., cijena din. 265.

Goran Kovačić: Izabrana djela. Novele, pripovijesti, fragmenti romana. Izdanje Nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb, latinicom, str. 585, cijena 148 din.

August Cesarec: Iz svijeta potlačenih. Pripovijesti i članci. Izdanje »Glas rada«, Zagreb 1951, latinicom, str. 268.

Slavko Kolar: Politička večera. Komedija u tri čina. Izdanje Nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1951, latinicom, str. 102.

Jakša Kušan: Savjesti na dlanu. Komedija u 5 činova. Izdanje nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1951, latinicom, str. 155, cijena din. 65.

Ivan Cankar: Sluge. Drama u 5 činova. Izdanje Nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1951, latinicom, str. 85, cijena din. 16.

Mira Pucova: Svijet bez mržnje. Drama u 3 čina. Izdanje nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1951, latinicom, str. 78, cijena din. 17.

Osvaldo Ramous: Posebno izdanje. Drama u 3 čina. Izdanje nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1951, latinicom, str. 104, cijena din. 45.

Miroslav Feldman: U pozadini. Drama u tri čina. Izdanje nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1951, latinicom, str. 86.

Zlata Kolarić Kišur: Po sunčanim stazama. Pjesme. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1951, latinicom, str. 69, cijena 60 din.

ISPRAVKA

U prošlom broju »Književnih novina« u pesmi T. Mladenovića »Trag« drugi stih četvrte strofe »i ko da me k sebi zove u nizinu ...« treba da glasi »i ko da me k sebi zove u b l i z i n u ...« Mole se čitaoci da ovo isprave.

UREDNICI:
Dušan Kostić i Tanasije Mladenović

Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629
Rukopisi se ne vraćaju

Od kubure do topa

(Nastavak sa prve strane)

druga dočekuje i tako se došunja do Sunje, a odatle ni pedlja. Jer u Bosni svaki grm diverzanta krije.

Kovačnice su naše prve fabrike i radionice za popravku oružja. Mehovi duvaju, vatra se žari i razmekšava gvožđe, čekići biju o nakovanj. Banijci su čak i topove u kovačnicama pravili.

Narodna vlast stvara se i učvršćuje uporedo s razvitkom oslobodilačke borbe. Jednim štampanim proglasom ariljski odbor poziva narod da se nad grobom Steve Čolovića zavetuje da će u boju istrajati do potpune pobede. Datum proglasa: 5 novemar 1941.

Prošle godine ,kad je posetio Drvar, Maršal je obišao i pećinu u kojoj je boravio s Vrhovnim štabom pa i desant dočekao. Pogledao je na zid drvene kućice i odmah primetio da tamo ne stoji sekcija kojom se on služio u planiranju pokreta i operacija naše vojske. Ta sekcija sada je na svom mestu, u kućici na Kalemegdanu. Tu je i Titova ratna čuturica, naočari i kopije njegovih originalnih naređenja.

Jedno od mnogih naređenja, koje je Tito napisao svojim kosim rukopisom, upućeno je 3 februara 1943 Prvoj diviziji, a odnosi se na ranjenike: »Ranjene ne smijete ostaviti tamo. Mi ćemo ići daleko. Treba ih prebaciti preko Mliništa u Glamočko Polje, a odavde će onda dalje. Naredite da se to odmah izvrši.«

Reljef Pete ofanzive: Sutjeska, Tjentište, Vučevo, lanac neprijateljskih jedinica oko naše vojske. Obruč čine probrane divizije: »Ferara«, »Venecija«, »Princ Eugen«, 369 divizija, »Taurinensa«, bugarski i ustaški pukovi, na jednog našeg jurišalo je šest neprijateljskih vojnika. U one dane, u leto 1943, čak su i neki naši prijatelji u inostranstvu sumnjali u naš proboj.

Vojska jača, njeni domaći neprijatelji sve čvršće se vezuju za okupatora. Od komandanta divizije »Ferara« četnici traže da se za neke njihove bataljone isplati 327.000 lira kao »nagrada od po 15 lira dnevno za vreme operacija, jer dosad ovi bataljoni nisu primili ništa.« A »Lovćen« od 11 ostobra 1944 saopštava da je četnički komandant Pavle Đurišić, »kojega je general Nedić nedavno promaknuo u čin potpukovnika«, dobio od Firera Železni krst za svoje vojničke zasluge. Od Dučea lire, od Firera — ordenje, iako Draža Mihailović, prema jednom njegovom aktu, misli da je potrebno »stalno imati na umu i psihologiju naših narodnih masa.«

Ta psihologija izvela je njega. 1946 godine, pred sud, pred paragrafe. Sećam ga se: polako, sa smotkom svojih papira pod miškom, ulazi u sudnicu, klanja se sudijama i priznaje, sve po redu. Geografiju naše zemlje zaista je poznavao, ali za psihologiju našeg čoveka jedinicu bi u školi dobio.

Petar Kočić se ovako molio Slobodi: »O Bezgranična, o Beskrajna i Beskonačna, dođi već jednom i pohodi zemlju moju, jer sve je bez Tebe ništa — ništa je s Tobom sve! Vijekovi bi potamnjeli, narodi bi podivljali, da visoko ne sija zvijezda Tvoja.« A četnički odred Uroša Drenovića, onog Drenovića koji je svoju saradnju s ustašama i Nemcima i pismeno utvrdio, nosio je Kočićevo ime! Krvava ironija!

Zarđao kostur jedne od jedrilica koje su pale na Drvar! Jedan avion zagnjuren kljunom u zemlju, u tvrdu našu zemlju na kojoj je od davnina svakom osvajaču gorelo pod nogama! Demontirane mine, razdrte topovske cevi a između tih krhotina šiknjaju mali vodoskoci i naša deca prskaju se vodom. »Ja pionir Srboljub S. Savić sa Kosmeta — stoji u Knjizi utisaka — ispričaću svojim drugovima sve što sam video, a najviše o brodu i Titovoj kući.« Drugi zapis: »Razgledajući izložbu toliko sam zadovoljan da sam se od uzbuđenja jedva povratio, iako sam stari borac iz 1903 godine sa Dimitrijem Tucovićem, tadanjim prvoborcem radničkog pokreta u Srbiji«. Potpis: Pavle Popović, stolarski radnik u penziji po novom zakonu.« Bugarski studenti, emigranti, dosta su opširni, a neki N. Đurić sasvim kratak:

»Domovino, čuvaćemo te kao zdravlje.«

Gojko BANOVIĆ

Odgovorni urednik: Dušan Kostić, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31,